De geschiedenis van het ontstaan der Nederlandsch-Indische Lijnwaden- verordening van 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur
van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

DE GESCHIEDENIS VAN HET ONTSTAAN DER
NEDERLANDSCH-INDISCHE LIJNWADEN-
VERORDENING VAN 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur
van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

I. Wat de Lijnwadenverordening van 1824 inhoudt . . .	421
II. Het Douane-reglement voor Java van 1818.	430
III. De Britsche lijnwaadhandel onder het Reglement van 1818.	438
IV. De uitzending van F. Wappers Melis naar Java in 1821.	445
V. De Nederlandsche lijnwaadhandel onder speciale bescher- ming gesteld	454
VI. De indruk, dien de Lijnwadenverordening van 1824 maakte	460
VII. Minister Elout's opvatting ten aanzien der Lijnwaden- verordening	467

I.

Wat de Lijnwadenverordening van 1824 inhoudt.

De lezer, die eenigszins bekend is met het veelbewogen tijdvak der landvoogdij van den heer Van der Capellen, weet, dat vooral drie maatregelen op het einde van zijn bestuur genomen, twijfel hebben doen rijzen aan de wijsheid van zijn inzicht, immers:

de intrekking van de Vorstenlandsche landverhuur;

de Calcuttasche leeningen;

de beschermende Lijnwadenverordening van 14 Februari 1824, Ind. Stbl. N°. 9.

Wat den Landvoogd tot dezen laatsten maatregel heeft gebracht, leest men voldoende in de overwegingen van de Publicatie. Daar ook overigens het gansche besluit het middenpunt dezer beschouwingen moet uitmaken, zal ik aanvangen de Publicatie te doen volgen:

Wij enz.

Aan allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut!
doen te weten:

Wij gaven, bij eene advertentie, op Onzen last in de Bataviasche Courant van den 28sten October 1820 geplaatst¹, aan de Ingezetenen van Nederlandsch-Indië kennis van de maatregelen door Zijne Majesteit den Koning, bij besluit van den 1sten Junij 1820, N° 14, tot opbeuring der Inlandsche fabrieken van lakens en andere wollen manufacturen, genomen, met bijvoeging dat de Hooge Regering dezer Landen verwachtte, dat ieder ingezetene, zoo veel van hem afhing, blijdelijk zoude medewerken tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen in deze.

Reeds vroeger hadden Wij, bij eene gelijke advertentie, op den 15^{den} Januarij van het zelfde jaar², aan het algemeen medegedeeld de bepaling bij Zijner Majesteits besluit van den 25sten April 1819, N° 75, gemaakt, waarbij de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, met Nederlandsche bodems aangebragt, geheel vrij zijn gesteld van de betaling van Inkomende regten, bij derzelver aanvoer in deze bezittingen, mits derzelver oorsprong door deugdelijke certificaten worde bewezen; van welke

¹ Ook opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 42. — Zie nader bl. 446.

² Opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 2. — Zie nader bl. 445.

vrijstelling alleen de mondbehoeften zijn uitgezonderd geworden.

Aan de vaderlijke bezorgdheid van Zijne Majesteit den Koning voor den bloei der Nationale nijverheid, hebben de Nederlandsche fabrikanten op de treffendste wijze beantwoord, door aan hunne fabrikaten een' trap van volkomenheid te bezorgen, welke dezelve niet alleen gelijk met de buitenlandsche doen staan, maar zelfs deze in vele opzigten doen overtreffen; en de onderscheiden ladingen van wollen en katoenen stoffen uit Nederlandsche fabrieken alhier aangebragt, hebben bewezen dat door dezelve zoo wel in de behoefte der Inlandsche als in die der Europesche bevolking ruim kan worden voorzien niet alleen, maar dat zij zelfs de voorkeur boven andere waardig zijn bevonden.

Daar echter aan dezen tak van nijverheid in andere landen aanzienlijke voorregten zijn verbonden, welke, in de mededinging met de Nederlandsche fabrikaten, ten nadeele van het ruime vertier dezer laatsten strekken, en aan deze mededinging mitsdien hinderlijk moeten worden; en Wij het alzoo noodzakelijk hebben geoordeeld, ten einde aan 's Konings heilzame bedoelingen de gewenschte gevolgen te geven, om van Onze zijde de ondernemingen onzer Vaderlandsche fabrikanten, zoo veel mogelijk aan te moedigen en te ondersteunen;

Zoo is het, dat enz.

Eerstelyk. Dat alle goederen van wol of katoen in vreemde landen, bewesten de Kaap de Goede Hoop vervaardigd, en met vreemde, dan wel met Nederlandsche schepen aangebragt wordende, na dato dezer Publicatie, aan Inkomende regten zullen betalen, wanneer dezelve regtstreeks van plaatsen bewesten de Kaap de Goede Hoop zullen worden aangevoerd, vijf en twintig ten honderd op de *getaxeerde* waarde, tijdens den invoer; en wanneer dezelve van eenige vreemde bezittingen, beoosten de Kaap de Goede Hoop worden aangebragt, tien ten honderd daarboven, dan wel vijf en dertig ten honderd; zullende onder deze bepaling mede worden begrepen al zoodanige goederen van bovengemelden aard, welke thans in entrepôt liggen, en waarvan de invoer door de eigenaren zoude kunnen worden verlangd.

Ten tweede. Dat door den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten, met assistentie van gezworen makelaars, dan wel geaccrediteerde kooplieden te Batavia, zal worden opgemaakt een prijscourant der wollen en katoenen goederen, en daarmede het publiek bekend worden gemaakt; zullende deze prijscourant om de drie maanden worden vernieuwd, en de Inkomende regten naar de daarbij bekend gestelde prijzen geheven worden, enz.

Het beschermend karakter spreekt uit deze overwegingen en bepalingen inderdaad duidelijk genoeg; maar zoo het den lezer als mij is gegaan, krijgt men uit de schrifturen over dezen maatregel onwillekeurig den indruk, dat de Indische regeering, in het algemeen toenemend naar het onvrijzinnige neigende, plotseling tot een besluit kwam, dat overigens niet wortelde in een verleden. Ook zou men uit een voortreffelijk artikel over de Indische *Rechten van In- en Uitvoer*, van de hand van Mr. N. P. van den Berg, in de Indische Encyclopedie, opmaken dat niet enkel in Indië zelf, maar ook door het Opperbestuur naar dergelijke bepalingen was gedrongen; een bestuur toch, dat reeds in 1819 vrijdom van invoerrecht aan alle Nederlandsche voortbrengselen had toegekend, „dat evenwel door het Opperbestuur bij nader inzien niet voldoende werd geacht”. Het is inderdaad een van de vele hinderlijke zijden in deze geschiedenis, dat de Landvoogd, buiten 's Konings weten, diens „vaderlijke bezorgdheid” middellijk inriep tot zedelijken steun van eene verordening, die ook voor het Opperbestuur als uit de lucht kwam vallen.

Het hinderlijke er van werd daar vooral gevoeld met het oog op het ongeveer gelijktijdig d. w. z. d.d. 17 Maart 1824 gesloten koloniaal tractaat met Engeland, waarvan art. 2 de volgende beperkende bepalingen tegen het opvoeren der beschermende rechten inhield, en wel op aandrang van Engelsche zijde:

De onderdanen en schepen van de eene natie zullen, bij den in- en uitvoer in en van de havens der andere in de Oostersche zeeën, geene regten betalen hooger dan ten bedrage van het dubbelde van die, waarmede de onderdanen en schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, belast zijn.

De regten voor den in- of uitvoer met Nederlandsche bodems, in eene Britsche haven, op het vaste land van Indië, of op Ceylon, betaald wordende, zullen in dezer voege worden gewijzigd, dat deswege, in geen geval, meer berekend worde dan het dubbelde der regten door Britsche onderdanen, en voor Britsche bodems, te betalen.

Met betrekking tot die artikelen op welke geen regt gesteld is, wanneer zij worden in- of uitgevoerd door de onderdanen of in de schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, zullen de regten aan de onderdanen der andere op te leggen, in geen geval, meer bedragen dan zes ten honderd.

De heer Elout, die d.d. 1 April 1825 de portefeuille van Financiën

met die van Koloniën had verwisseld, de Publicatie uit Indië ontvangende, kon wel verwachten, dat Engeland daarin niet zou berusten. Onwillekeurig moest hem ook persoonlijk hinderen dit ruw ingrijpen in eene oneindig vrijzinniger Indische regeling van 1818, waarvan hij in zekeren zin vooral de man was geweest. Voor hem lagen de zot gestelde overwegingen der Publicatie; wèl mocht hij ze bedenkelijk vinden, te meer wjl daarin nu zoo uitdrukkelijk herinnerd werd, *dat reeds sinds 1819 alle Nederlandsche voortbrengselen vrij van invoerrecht waren*, eene bepaling, waaraan weliswaar indertijd genoeg openbaarheid was gegeven, maar die toch bij den vreemdeling onvoldoende bekend scheen. Zoo echter wellicht ook de overwegingen der Publicatie hem over de aanleiding ervan niet voldoende licht gaven, dan in ieder geval meer het besluit, waarbij de openbaarmaking werd gelast, en dat hem in zijn geheel toegezonden werd. Blijkens het archiefstuk luidt het als volgt:

Gelezen eene missive van den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten van den 12ⁿ dezer N° 1^b, daarbij in het brede betoogende, het nadeel dat door de aanzienlijke toevoer van vreemde, vooral Engelsche lijnwaden binnen deze bezittingen, zoo wel aan de Nederlandsche fabrikaten, als aan den handel in het algemeen wordt toegebracht, aangezien dezelve voor zoodanige lage prijzen van de hand worden gezet, dat zij de voorwerpen van Nat. Nijv^d. geheel verdringen en de Nederlandsche fabrikanten buiten staat stellen om, zonder aanmerkelijke verliezen, eenige ondernemingen te doen, waarvan het gevolg is, dat de voor den handel beschikbare kapitalen zich voor het grootste gedeelte in handen van vreemde speculanten of huizen van commissie bevinden, en zij door de groote winsten, welke op den verkoop hunner lijnwaden worden behaald, en waarin zij door de premie, welke door vreemde Gouvernemen ten aan de uitvoerders wordt betaald, ondersteund worden, in staat zijn om de voor de Europische markten meest geschikte producten van dit eiland tot zoo veel hogere prijzen dan andere speculanten in te koopen, alzo de verliezen welke hierop geleden worden, rijkelijk door de overwinsten op de manufacturen worden gedekt, terwijl de Nederlandsche koopman, die de zelfde beschikking niet heeft over deze kapitalen, noch de zelfde winsten geniet, omdat zijne waren niet even gemakkelijk bij de verbruikers kunnen worden geplaatst, en de Amerikanen welke meestal zilveren specie aanbren gen — op de prijzen der producten in Europa moeten speculeren, en deze aldaar veel te laag zijn, in evenredigheid der marktprijzen alhier, om hunne retouren in Europa daarmede goed te maken. —

Wordende voorts door den Hoofd-Directeur en den Directeur voornoemd aangetoond, dat, het dubbeld der Inkomende regten, waaraan de vreemde goederen alhier zijn onderworpen, ongenoegzaam is, om deze onevenredigheid te herstellen, aangezien de premie, welke bij den uitvoer onder anderen aan de Engelsche fabrikanten wordt betaald, verre te boven gaat al de regten en andere onkosten, welke alhier op den invoer vallen, en dat derhalve eene verhooging van regten op de vreemde wolle en katoene goederen van waar, en door welke schepen ook aangebragt, alleen in staat is om aan deze nadeelen perk te stellen, en zoo wel in het algemeen den handel en andere voor deze markt gewilde artikelen te bevorderen, als wel speciaal de Nederlandsche fabrikanten aan te moedigen en eene behoorlijke mededinging geboren te doen worden. — Op welke gronden door hen eenige voorstellen ter bereiking van deze oogmerken, worden aangeboden.

Waarop gedelibereerd en in aanmerking genomen zijnde:

a. dat de Regering het steeds als een der voornaamste en belangrijkste voorwerpen van hare zorgen heeft beschouwd om door alle gepaste en doelmatige middelen de producten van den vaderlandschen grond of de voortbrengselen van Nat. Nijverheid, boven die van alle anderen, te begunstigen, en derzelver aanvoer aan te moedigen;

b. dat zij had mogen verwachten, dat de geheele vrijdom van Inkomende regten bij den invoer op Java en Madura, door het Koninklijk Besluit van 25 April 1819 N° 75 aan alle Nederlandsche manufacturen toegekend, en de belasting daarentegen der vreemden, met een inkomend regt van 12 pCt. boven den marktprijs hier te lande, een genoegzaam evenwigt zouden zijn geweest tegen de pogingen van vreemde fabrikanten, om door het drukken der prijzen hunner waren, het vertier der eerstgemelde te belemmeren en derzelve uitlanders van verdere ondernemingen af te schrikken, of tegen de voordeelen, welke vreemde manufacturen reeds aan den oorsprong genoten; —

c. dat het echter bij de ondervinding blijkt, dat deze bepaling nog ontoereikende is, om dit evenwigt te herstellen, en dat ondanks de erkende voortreffelijkheid der Nederlandsche fabrikaten, deze door den overvloed van de vreemde en derzelver minder prijzen steeds verdrongen blijven;

d. dat daarenboven de bovenmatige aanvoer van een enkel handelsartikel, en de overgang van het aanzienlijkst gedeelte van het beschikbaar handels-kapitaal in handen van eenige weinige vreemde speculanten, geene andere dan nadeelige gevolgen voor den handel in het algemeen hebben kan; en dat, ofschoon de Regering de nuttigheid erkent van den meest mogelijken vrijen

loop aan den handel te laten, zij het echter pligtmagig beschouwt om denzelven, in verband met de betrekkingen dezer bezittingen op het moederland, doelmatige wijzigingen te geven;

e. dat eindelijk om het een en ander doel te bereiken het noodzakelijk is om eene verhooging van regten op den aanvoer van zoodanige vreemde manufacturen, welke de mededinging der Nat. Nijv. belemmeren daar te stellen, behoudens het grondbeginsel bij de Publicatie van den 1ⁿ Julij 1823 aangenomen om den regtstreekschen handel immers boven den omweegschen handel in deze waren, te gunstigen.

Is goedgevonden enz. [volgen de artikelen van Stbl. 1824 N° 9].

Dit stuk was bij dépêche van denzelfden datum 14 Februari 1824 N° 43 gezonden aan den Minister. Ook in dien brief wordt als aanleiding tot het uitvaardigen der Publicatie vermeld „de buitengewone aanvoer van Engelsche lijnwaden, welke sedert eenigen tijd, doch vooral in den loop van verleden jaar heeft plaats gehad”, de Gouv. Gen. er tevens bijvoegende, „dat men mag verwachten, dat eene zoo aanzienlijke verzwaring van belasting, als daarbij op den invoer van vreemde en vooral Engelsche manufacturen wordt gelegd, welligt eenige sensatie zal veroorzaken”, waarna de dépêche aldus vervolgt:

„Dan dit is het eenigst middel voorgekomen, om aan de billijke klagten der Nederlandsche fabrikanten over het gemis aan mededinging voor hunne goederen, door de lage prijzen der Engelschen te zeer gedrukt, regt te doen.

„Echter behoef ik Uwe Excellentie niet te doen opmerken, dat, zal deze maatregel een gewenscht effect hebben, en niet ten nadeele van de bevolking en vooral van die klasse, waaronder zich de grootste consumtie bevindt, uitkeeren, door eene spoedige en ruime aanvoer van Nederlandsche fabrikaten in de behoefte zal moeten worden voorzien; en ik moet dus Uwe Excellentie ten dringendste verzoeken, om van Hare zijde al het mogelijke te bewerkstelligen, om de fabrikanten daartoe aantemoedigen, verwachtende ik, dat zij steeds indachtig zullen zijn, om zoo wel aan hunne goederen de meest mogelijke volkomenheid te geven, en zich ten aanzien der hoedanigheid naar den hier bestaanden smaak te regelen, als om de prijzen zoo laag mogelijk te stellen; zijnde de vereeniging van beide deze vereischten noodzakelijk, maar ook in staat, om met de middelen, die van de zijde van het Gouvernement bij voortdoring genomen worden, ondersteund, hun eene duurzame voorkeur te doen behouden.

„Ik mag echter niet afzijn, ook onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen, dat hetgeen de Engelsche fabrikanten zoo veel vooruit geeft, vooral bestaat in de aanzienlijke premiën, welke zij van hun Gouvernement voor den uitvoer hunner manufacturen ontvangen en dat het gewis voor onze Nederlandsche fabrieken een gewigtige steun zoude zijn, indien hun gelijke voorregten werden toegekend, waardoor de noodzakelijkheid zoude verminderen, om een zoo aanmerkelijk onderscheid in de belasting tusschen deze en de andere daar te stellen, en waardoor de Nederlandsche fabrikanten met minder moeite met die van vreemde landen zouden kunnen wedijveren.”

En toch, ofschoon het dus den Minister in deze aangelegenheid niet aan licht ontbrak, waarover hij immers over het algemeen zoozeer een grief aan de Indische regeering zou maken, waarlijk niet ten onrechte, toch kon hij zich geen voldoende helder denkbeeld vormen ten aanzien van het gewicht der redenen, dat tot zulk eene barre regeling tegenover den vreemdeling geleid had. Omtrent dat gewicht moest hij ten minste zekerheid hebben, wilde hij er niet toe komen, om den Koning voorstellen te doen ten aanzien der intrekking van de eigenmachtig vastgestelde Publicatie, waartoe te meer aanleiding scheen, doordien inderdaad de Engelsche regeering zich zeer ernstig over den maatregel had beklaagd.

Het trof, dat de man, die vooral tot de geboorte der verordening had medegewerkt, in Europa was, namelijk de heer F. Wappers Melis, Directeur der Inkomende en Uitgaande rechten in Nederlandsch-Indië.¹ Zoozeer moet deze er als de peetvader van beschouwd worden, dat men het ontstaan der Lijnwadenverordening van 1824 niet kan behandelen, zonder diens naam mede in herinnering te brengen. Aan hem werd bij missive d.d. 12 April 1826 lett. H. N° 32^k *Geheim* inlichting verzocht. De Directeur voldeed hieraan bij een voor de ontwikkelingsgeschiedenis der verordening belangrijk rapport, gedagteekend 's-Gravenhage 27 April 1826 N° 31, hetwelk vergezeld ging van vijf bijlagen.

In dat stuk zien wij hoe men, zich eenmaal op het standpunt van bescherming vastgenageld hebbende, en telkens toch door de geestkracht van nijveren op zijde gedrongen wordende, uitvindt dan dit dan dat om den baas te blijven, te vergeefs „den stroom volgende

¹ Over het verleden van Wappers Melis en zijn optreden in Indië zullen belangrijke mededeelingen door mij gedaan worden in *De Indische Gids*.

die den handel van Java eenmaal genomen had, en die rigting denkende te zullen meester worden door eene gedeeltelijke tegenwerking", om Van Alphen's woorden in zijne bekende redevoering van 1826 te gebruiken. Het lag voor de hand, dat de schrijver tevens bij zijne uiteenzetting de aandacht vestigde op het onvrijzinnig streven der Engelschen zelven, een feit, waarop ook ik in vroegere verhandelingen heb gewezen. Wappers behandelde o.a. daartoe het tarief te Calcutta, waarna hij dit liet volgen, hetgeen ons aanstonds met zijne zienswijze doet bekend maken:

Ter nadere elucidatie van het wederkeerige gedrag der Engelschen, en als een bewijs voor de noodzakelijkheid, om met naauwkeurigheid onze eigene belangen na te gaan, zal ik de twee volgende omstandigheden aanhalen:

1°. Bij. art. 3 van het te Londen op den 17^{den} Maart 1824 gesloten traktaat, hebben de Engelschen ten hunnen voordeele weten te stipuleren, dat in geene traktaten, die in het vervolg met eenigen staat in de Oostersche zeeën te maken, eenig artikel behelzen zal, strekkende hetzij regtstreeks, hetzij door *oplegging van ongelijke regten* enz. enz. Ik zeg ten hunnen voordeele, omdat in die zeeën, na den afstand aan ons van Sumatra, geene Staten bestaan, die zich met Europeesche natiën verbinden, dan die gene, welke onder onze bescherming mogen beschouwd worden, en als het ware een gedeelte van ons domein aldaar uitmaken.

Ziet nu het wederkeerige gedrag van Engeland: in Portugal, in Braziliën, en in ieder der nieuwe Zuid-Amerikaansche Staten, heeft zij meer voordeelige conditiën en mindere regten, dan andere natiën trachten te bedingen zoo dat wij, in ons eigen domein, als het ware, niet eens mogen doen, datgene welke zij zich overal veroorlooft!

2°. In Engeland heeft het Gouvernement een impost gelegd van 4 stuivers op ieder yard gedrukt katoen, voor de Inlandsche consumtie bestemd, en die laten zich de fabrikanten, naar gewoonte, zeer wel gevallen!

Wij leggen een regt van 25 percent *ad valorem*, op de zelfde goederen, voor den invoer en consumtie op Java; zij verkoopen aldaar een stuk van dat gedrukte katoen, lang 28 yards, voor 4 spaansche matten courant, zoo dat de regten bedragen 1 spaansche mat courant, of nog geen 2 guldens nederlandsch per stuk; het welk nog geen anderhalve stuiver per yard, aan impost uitmaakt.

De Engelschen vinden het zeer billijk, dat hun eigen Gouvernement, hen met 4 stuivers op een yard gedrukte sits belast,

maar houden het voor onregtvaardig *en schreeuwen als de magere varkens*¹, dat een vreemd Gouvernement in deszelfs eigene bezittingen, hen maar met 1½ stuiver op de zelfde hoeveelheid durft te belasten!!

Neen, regt en billijkheid, Uwe Excellentie, is aan onze zijde; wij hebben ons te lang gelegen laten liggen aan al dat gekijf en geschrijf der Engelsche pamphletten en couranten schrijvers; het is dit, en niet de hoegrootheid der regten van Batavia, die sommige personen, hier te lande, voor één oogenblik heeft kunnen ontstellen: volgen wij echter het voorbeeld van Engeland, gaan wij voort met moed en beleid in het daarstellen van een behoevend en beschermend stelsel voor eigen nijverheid, handel en scheepvaart, zonder ons aan al dat gekijf en geschrijf te storen; de bloei van die nijverheid, van dien handel en scheepvaart en de algemeene welvaart van het vaderland, zal eindelijk den prijs dier pogingen zijn!

Het moet welhaast, dat de Minister eenigszins onder den indruk van Wappers' goed ingezet rapport is gekomen; zeker is het, dat hij aan de zaak niets deed. Er was echter in Indië nog een andere maatregel genomen en wel met betrekking tot *entrepôts*: Publicatie van 12 Juli 1825, Stbl. N°. 28. Ook deze had in Nederland tot ernstige bedenkingen aanleiding gegeven; men meende o. a., dat die maatregel ophief al het nut, dat met de vaststelling van de hooge rechten was beoogd². De stukken hierover waren gedrukt gezonden aan de Kamers van Koophandel en de Handelmaatschappij, en toen nu de Minister het oogenblik gekomen achtte om die over de Lijnwadenverordening mede den Koning aan te bieden, stelde hij tevens bij missive d.d. 8 Juni 1826 L^a H N°. 84^k *Geheim* voor, dat het bijgevoegde Wappers-rapport nevens bijlagen eene gelijke behandeling zou ondervinden.

Bij den Koning sloeg het stuk knap in. Wie zou zich daarover verwonderen? Het was zoo geheel in den geest van hetgeen men destijds werkelijk wilde.

Het antwoord d.d. 10 Juni 1826 L^b T¹⁴ *Geheim* van den Staatssecretaris nam ten dien aanzien allen twijfel weg. „Met de meeste belangstelling” was door Z.M. van het rapport kennis genomen, beschouwende „over het algemeen, de daarbij voorkomende redeneringen als gegrond”. Ook juichte de Koning zóó toe de aangegeven ver-

¹ Door mij gespatieerd.

² Zie over deze *Entrepôt*-quaestie o.a. het academisch proefschrift van Van der Wyck over Du Bus (1866), bl. 236.

spreiding der stukken, dat hij die wenschte „zelfs op uitgebreide schaal”, als „doelmatig”, vermeenende tevens, „dat die mededeeling, hetzij in steendruk, niet bij uittreksel, maar volledig behoort te geschieden, met uitzondering alleen van enkele in het berigt voorkomende minder geschikte bewoordingen (b.v. die welke op Pag. I van het vijfde vel, met potlood zijn onderschraapt)”.

Dientengevolge zijn 350 exemplaren van Wappers' rapport met bijlagen gedrukt en rondgezonden geworden. De door mij op de vorige bladzijde met loopend schrift aangegeven woorden zijn daaruit weggelaten, ten gevolge van het vermelde koninklijk verlangen. Sporen van eigenlijk gezegde publicatie van het rapport heb ik echter nergens aangetroffen.

Bij de waardeering, die het stuk alzoo schijnt ondervonden te hebben, schijnt men het niet zoo nauw met de logica te hebben genomen. Ware het anders, menige vraag, menige bedenking zou zijn gerezen tegen eene schomelijk eenzijdige voorstelling, waaronder men waarlijk zou gaan vergeten, dat het verschil van recht reeds sinds 1819 was: 12, en niet, overeenkomstig het reglement van 1818: 6. Hoe de 12 % allengs werd 15, 16, 25, ja 26 en bij de 37 percent, *altijd tegenover nationale lijnwaden nul*, moeten wij hier lezen. „Deze geheele wetgeving in het stuk van koophandel is blijkbaar zeer welwillend en liberaal”, luidde het o. a. in Van Alphen's beroemde redevoering op het eind van Februari 1826 ¹. Hm!

Zal Wappers' memorie ons bekend maken met de geschiedenis van het ontstaan der Lijnwadenverordening van 1824, die van hare vervanging in 1837 was reeds sinds lang niet meer een gesloten boek. Dit heeft men vooral te danken aan een te Londen gedrukt z.g. Blauwboek, houdende *Papers relative to the execution of the treaty of 1824 by the Netherlands authorities in the East Indies*, dat het Lager Huis, ingevolge een adres d.d. 28 Mei 1840, werd aangeboden; dit met een ander, dat in 1842 aan het Heerenhuis werd gezonden, is o. a. in één band voorhanden in de bibliotheek van het Indisch Genootschap. Onder de publicisten, die er van gebruik maakten, noem ik E. de Waal in *Onze Indische financiën*, dl. I (1876) bl. 28—37.

II.

Het douane-reglement voor Java van 1818.

In de laatste helft der 18e eeuw en in den aanvang der volgende

¹ *Nederlandsch-Indië in de Staten-Generaal* door E. de Waal dl. I (1860), bl. 233.

was in Engeland, dank schoone uitvindingen, aan de katoennijverheid eene toenemende uitbreiding verzekerd geworden; de uitvoeren van katoenen goederen, die in 1750 nog geheel onbeduidend waren, stegen in 1815 reeds tot 216 millioen gulden ¹. Ook het Engelsch geworden Java gold die uitvoeren. Proeven ermede vonden plaats voor rekening van de Engelsch Oost-Indische Compagnie; doch daar men geene rekening had gehouden met den smaak der koopende bevolking, liep deze poging op schade uit. De gezagvoerders en verdere officieren der Compagnie's schepen, door deze ondervinding wijs geworden, voerden nu voor hunne rekening in en behaalden inderdaad goede voordeelen. Dit zagen de op Java gevestigde kooplieden niet rustig aan; zij ook gingen ertoe over belangrijke partijen Britsche manufacturen te ontbieden en de voordeelen vermeerderden niet weinig, nadat in 1813 de vrije vaart van Engeland op Oost-Indië geopend was ².

Men had op Java onder het Engelsch tusschenbestuur een beschermend tarief, waarvan de rechten echter werden verminderd, toen de herstelling van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië in uitzicht verkeerde: „de reden hiervan is te bevroeden, niet te bewijzen”, schreven Commissarissen-Generaal in hun nader te noemen rapport.

Eene Nederlandsche verordening op den in- en uitvoer moest met de herstelling van ons gezag dadelijk in studie worden genomen. Tot zoo lang zou ingevolge art. 86 van het aan Commissarissen-Generaal medegegeven Regeerings-Reglement van 1815 het Britsche tarief in stand blijven en wel krachtens de publicatie bij de aanvaarding van het bestuur d.d. 19 Augustus 1816, Stbl. N°. 5 gedaan, waarin de algemeene gebruikelijke verklaring voorkwam, dat tot nadere voorziening „de bestaande wetten en verordeningen”, w. o. „de beheering en invordering van 's lands middelen en geregtigheden”, „hare volle kracht en werking behouden”.

Onze tolambtenaren namen echter dit zóó letterlijk op, dat de bescherming, die het Britsche tarief aan Engelschen gaf, niet alleen bleef bestaan, — waartoe althans eenige aanleiding kon gezocht worden in de gelijkstelling van de Nederlandsche met de Britsche vlag bij eene verordening der Britsche regeering op Java d.d. 9 October

¹ *De Nederlandsche Katoen-nijverheid en het stelsel van bescherming in Nederlandsch-Indië* door Hendrik Muller Szoon, wel reeds in 1857 verschenen, maar o.a. met het oog op de statistieken, nog altijd een zeer nuttig boek.

² Uit Wappers' rapport.

1815 — maar die bescherming werd zelfs uitgestrekt tot de Amerikanen! Omdat deze ook Engelsch spraken?? Het had er nog maar aan ontbroken, dat de Nederlanders als vreemden waren beschouwd. „De zonderlinge uitlegging”, schreven Commissarissen in hun rapport, „welke vele ambtenaren, daaronder ook die van de tollers, geven aan de verklaring bij de aanvaarding van ons bestier gedaan, dat namelijk alle de wetten bleven stand houden tot nadere bevelen, heeft aanleiding gegeven, dat nog zeer lang, na de terugname van Java, de Britsche schepen maar betaalden van de waarde met 30 pCt. verhoogd; ja, (en daarvan hebben wij de reden nooit kunnen nagaan) ook de Amerikaansche schepen.”

De nieuwe verordening moest ontworpen worden door den Raad van Financiën, een college, dat Commissarissen hadden ingesteld. Maar de in die eerste tijden uit Nederland gezonden ambtenaren werden plotseling geplaatst voor vraagstukken, waarvan zij door hun verleden dikwerf niet behoorlijk op de hoogte waren, terwijl zij bovendien nog rekening hadden te houden met Indische toestanden, die zij evenmin goed kenden. Vandaar geen werk op douane-gebied, hetgeen Commissarissen terecht ongeduldig maakte. Wij krijgen een kijk op dit getob door een particulier schrijven d.d. 3 Augustus 1817 van het raadslid Mr. A. P. Smissaert aan Mr. H. J. van de Graaff, die met Commissarissen op reis over Java was:

„Wat onze werkzaamheden bij den Raad betreffen, zoo zult gij gemerkt hebben, mogelijk wel door de onvergenoeegdheid van Commissarissen-Generaal, dat het stuk der *In- en Uitgaande regten* nog niet is afgedaan. Zie hier de oorzaak. Wij hebben een zeer redelijken brief van een aantal kooplieden ontvangen en intusschen ook uit Holland bekomen het jongst aldaar gearresteerde Reglement op dat middel. Beide stukken hebben ons omtrent de wet en het tarief andere denkbeelden gegeven en het sustenu van onderscheid tusschen de aan te brengen goederen en dezelve te bezwaren, naarmate dat dezelve onder *behoefden* of *weelde* konden gerangschikt worden, is daardoor geheel vervallen. In eene kolonie is inderdaad alles *handel*, en het sustenu in het Moederland is er alleen op gebaseerd om de *Nederlandsche* scheepvaart, de *Nederlandsche* fabrieken, de *Nederlandsche* voortbrengselen van handel, nijverheid of grond, zoo veel mogelijk te begunstigen en van dat principe alleen uit te gaan. Wij hebben hierop eene personeele commissie uit de kooplieden benoemd, bekend voor de meeste en algemeene kennis van handel te bezitten, en met deze commissie, bestaande uit *Siberg*,

Skelton en *Jessen*, is eene commissie uit den Raad, bestaande uit *Muntinghe*, *Bousquet* en mij, tweemaal in conferentie geweest, in welke beide, — die, uit meer dan één oogpunt beschouwd, interessant waren, — alle objectiën met de meeste cordaatheid en vertrouwen zijn behandeld geworden. *Muntinghe* en ik zullen ons nu onledig houden met het Reglement of de wet en de conductoire missive..."¹.

Het Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande rechten kwam dan ook eerst tot stand d.d. 28 Augustus 1818, Stbl. N° 58; het gold bovendien enkel voor *Java* en *Madoera*. Dien zelfden dag werd aan het Ministerie gezonden een belangrijk rapport, dat in den brief van zoo even de *conductoire missive* genoemd werd en met al de nauwgezetheid aan Elout's arbeid eigen, eene breede toelichting van de Publicatie is. Men vindt het afgedrukt als bijlage I in Elout's *Bijdragen* van 1863. Had men maar in de eerste jaren zoo lang men bescherming wilde, van de grondgedachte, nedergelegd in het daarin toegelicht Reglement, niet afgeweken! Het was in vele opzichten billijk, de tijdsomstandigheden altijd in aanmerking genomen, het was in ieder geval goed overdacht en begrepen. „Wij hebben steeds”, konden Commissarissen den Minister met zooveel recht schrijven, „dit onderwerp als een der gewigtigste beschouwd, die wij te behandelen en te regelen hadden. — Wij hebben daarom in deze vooral niet willen beslissen, dan na den loop der zaken te hebben nagegaan, alle de omstandigheden, die te dezen te passe kwamen, zoo veel mogelijk te hebben gewikt en gewogen, en het is aan de zucht om de belangen van den handel en der handelaren vooral, zoo in het Moederland als in deze Indische gewesten zelve, te doorgronden en te behartigen, dezelve wijders in verband te brengen met de wederkeerige betrekkingen van Nederland tot Indiën, en ook met de behoeften van Indiën zelve, dat wij wenschen te zien toegeschreven den langzamen gang, dien wij hielden met betrekking tot dit onderwerp, hetwelk wij weten, dat meer dan eenig ander de aandacht van onze vaderlandsche handelaren van alle klassen en standen zal naar zich trekken.”

Volgens art. 16 werd tot grondslag der berekening van invoerrecht genomen „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading”. Wanneer echter die goederen eene reis naar Java hadden gemaakt, was, werd geoordeeld, evenals het

¹ Zie dl. II bl. 23—24 van de door mij bezorgde *Brieven van en aan Mr. H. J. van de Graaff 1816—1826*.

geld dat eene reis derwaarts maakte, hunne waarde verhoogd: hoeveel viel natuurlijk nooit precies, vooral niet van alle goederen zonder onderscheid, te zeggen, maar het Engelsch tusschenbestuur had gesteld 30 %. Commissarissen aanvaardden dit cijfer. Voor vreemde bodems had echter het Britsche tarief, om een beschermend recht te wettigen, dit percent gesteld op het dubbele, dus op 60. De nieuwe bestuurders oordeelden terecht, dat de waarde der goederen over het geheel genomen niet afhing van de nationaliteit van den bodem, waarop zij werden aangevoerd, zoodat art. 16 slechts ééne verhooging der factuurswaarde wettigde, namelijk van 30 %. „Wij hebben dus gemeend”, schreven zij, „het daarvoor te moeten houden, dat de oorspronkelijke inkoops- of factuurswaarde verhoogd met 30 pCt. over het algemeen de waarde hier uitmaakte. Wij zullen deze berekening welligt niet tegen alle bedenkingen kunnen staande houden, dan wij beroepen ons al weder op den onzekeren stand des handels hier, en meenen wel gedaan te hebben, met, zoo min mogelijk te dezen aanzien af te wijken van hetgeen wij bepaald vonden.”

Doch nu de bescherming? Art 87 van het aan Commissarissen medegegeven Regeerings-Reglement van 3 Januari 1815 schreef uitdrukkelijk voor „dat de nederlandsche schepen en goederen” „minder aan in- en uitgaande regten betalen dan de uitheemschen”¹. Het Engelsche tarief had het verschil gezocht in de medegedeelde verdubbeling van het verhoogingspercent der factuurswaarde. Commissarissen die verdubbeling latende vervallen, kon de bescherming wel niet anders gezocht worden dan in een percentenverschil voor de heffing over de verhoogde waarde. Hoe groot zou dit dan moeten zijn? Energiek Amsterdam wist er dadelijk weg mede. Zijne Kamer van Koophandel en Fabrieken adviseerde in een schrijven aan den departementschef van Koloniën d.d. 23 Januari 1817 om het verschil te stellen op 25 %. De Kamer van Rotterdam vond dit echter, blijkens haar advies van 21 Juni 1817 wat bar; aldus dreigde men de vaart van vreemden zóó te belemmeren, dat onze bezittingen er last van konden krijgen, de Nederlandsche scheepvaart toch wellicht niet voldoende ontwikkeld zijnde om in de behoeften te kunnen voorzien. Ook Commis-

¹ De *Staats-Courant* van 28 Februari 1815 hield hierover en over andere belangrijke Indische onderwerpen eene notificatie in van den Departementschef van Koloniën; zij werd nader afgedrukt onder N° XVIII der *Oorspronkelijke Stukken* in M. L. van Deventer's *Nederlandsch gezag over Java e. o. sedert 1811* (1891).

sarissen oordeelden, dat Amsterdam „te ver” ging. Maar is het bloot toeval geweest of is die 25 % in de gedachte van den heer Van der Capellen gebleven, toen de Lijnwadenverordening van 1824 deze bescherming inderdaad proclameerde? — Het nieuwe bestuur ging alweder uit van hetgeen zij van het Engelsche tusschenbestuur aantroffen. Bij een reglement van 1 Februari 1815 was het inkomend recht gesteld op 10 %, den 9ⁿ Maart 1816 d.w.z. twee maanden vóór de komst van onze Commissarissen-Generaal, verlaagd tot 6 %. Commissarissen achtten 10 % geenszins te hoog op zichzelf, maar voor onzen pas ontluikenden handel en scheepvaart achtten zij toch voorzigtiger 6 %; dan echter ook kon het bij de verlaging van het verhoogingspercent voor vreemden invoer van 60 op 30 % vrijzinnig heeten, dat Commissarissen de bescherming slechts zochten in eene verdubbeling van het heffingspercent, dus in de vaststelling voor vreemden van 12 %, en voeren die vreemde schepen uit Nederland, dan werd het slechts 9 %. „Al aanstonds”, schreven zij over deze cijfers van 6, 9, 12, „is de bepaling der regten zelve zeer matig. Wij hebben straks aangetoond, dat tot het tijdperk onzer komst een inkomend regt van 10 percent op de verhoogde factuurswaarde geheven wierd op de toen Nationale, dat is Britsche schepen, — en waarlijk dit regt was niet te hoog — maar wij hebben ook reeds gezegd, dat daar wij de bepaling van 6 percent in werking vonden, wij onze schepen en onzen handel niet hebben willen bezwaren. En hierbij kwam nog een ander doel; nu konden wij een aanzienlijk voordeel aan onze landgenooten bezorgen, zonder dat vreemden wierden afgeschrikt, om naar herwaarts met hunne goederen en schepen te varen, welke ons niet alleenlijk nu nog hoog noodig zijn, maar ook voor de aangroeijende welvaart van dit eiland zeer bevorderlijk op den duur kunnen wezen. Nu konden wij die vreemden een dubbeld regt laten betalen, en alzoo een verschil van het dubbelde daarstellen, en nog veel verder gaan, dan de Kamer van Amsterdam, in haar eerste voorstel. Wij hebben daarom de in- en uitgaande regten op vreemde schepen van en naar havens bestemd, bepaald op 12 percent. De Britsche schepen dus bijvoorbeeld, betalen nu maar 2 percent meer aan in- en uitgaande regten, dan zij betaalden toen Java onder de Britsche magt was, en zij dus als nationale beschouwd werden.” — Het betoog omtrent de billijkheid hunner regeling versterkten Commissarissen nog met de aandacht te vestigen op de enorm hooge differentieele rechten, die de Engelschen in hunne eigen bezittingen vorderden; de Bataviasche

arak bijvoorbeeld betaalde 55 sicca-ropijen per legger, wanneer zij werd aangevoerd met een Britsch schip, terwijl men er 110 ropijen vorderde bij overvoer op vreemde bodems.

In een zeer gewichtig punt moest overigens het reglement van 1818 afwijken van normale tariefregelingen.

Schattingen zijn natuurlijk altijd min of meer willekeurig, maar eene bepaling, dat eenig goed, welk ook! door transport in waarde met 30 % vermeerderd, al te zeer. Wat men in het land van aankomst voor een artikel meer of minder dan in het land van herkomst wil geven, maakt de grondslag van heffing uit: dat is op een gegeven oogenblik niet voor alle artikelen hetzelfde en de toestand laat zich zelfs denken, dat de aanbrengrer zich met eene mindere waarde moet te vreden stellen. Vandaar dat er noodig was, gelijk art. 15 erkende, de bepaling van de hoegrootheid der rechten „bij eene, daartoe opzettelijk te vervaardigen, lijst van al de bijzondere goederen, waren en koopmanschappen, aan die regten onderhevig”. Dergelijke periodiek te herziene prijslijsten waren echter destijds nog niet te maken. De ambtenaar Bousquet had er zich aan uitgesloofd bij het ontwerpen van het Reglement, maar men zag ten slotte in, dat er de tijd nog niet voor gekomen was. „Alles wat Bousquet gedaan had, is nu niets nut, zooals hij zelf voelt”, berichtte Mr. Smislaert aan Van de Graaff in zijn op bl. 432 vermelden brief van 3 Augustus 1817. Zoo verschoof art. 15 de zaak tot „zoodra zulks met naauwkeurigheid kan gedaan worden”, terwijl dan art. 16 volgde met het voorschrift, dat zoo lang die lijst niet werd vastgesteld, de factuurswaarden van de goederen tot grondslag van heffing (verhoogd met 30 %) zou worden genomen. „Wij hebben”, schreven Commissarissen, „in het 15de artikel aangewezen, dat eenmaal meer vastigheid en zekerheid zoude gegeven worden; nu was het onmogelijk. Immers wij vermeenden geene ophelderingen genoeg te hebben, gelijk dan ook zulks onder het Britsche bestuur niet heeft kunnen worden volgehouden. Ja, in Bengalen zelfs zijn daaromtrent in de uitvoering telkens groote zwarigheden, en alzoo meenden wij beter te doen het stelsel, bij het laatste Britsche Reglement aangenomen, te behouden, dat is de factuurswaarde tot grond te nemen . . .”

Nochtans sloot dit niet volstrekt uit, dat voor enkele bepaalde goederen een bijzonder beschermend recht zou vastgesteld worden, want nu toch maakte uitsluitend de nationaliteit der schepen het criterium voor de bescherming uit. Gesteld, dat een Nederlandsch artikel eerst naar Engeland werd vervoerd en van daar op een vreemd

schip naar Java, zoo genoot het geene bescherming en gesteld, dat een vreemd artikel door een Nederlandsch schip naar Java werd gebracht, zoo genoot het die wel. De bescherming was, uit dit oogpunt beschouwd, veel meer gelegen in die der scheepvaart dan in die der nijverheid. Commissarissen hadden voor deze leemte zeer zeker een geopend oog, te eerder omdat de Engelschen met den oorsprong der goederen wel rekening hielden. Hun rapport beschouwde dit punt speciaal in verband met den invoer van lijnwaden. Het waren vooral toen Britsche lijnwaden, die zoowel uit Engeland als uit Britsch-Indië op Java werden ingevoerd. Ofschoon Commissarissen gaarne de Nederlandsche industrie ten deze wilden bevorderen, durfden zij dit niet uitdrukkelijk met een recht op vreemde lijnwaden doen. De uit Nederland aangebrachte goederen bleken toch niet altijd van de uitgezochteste hoedanigheid. Onze fabrikanten waren nog onvoldoende bekend met de sorteeringen, die op Java gewild waren. Commissarissen hadden uit dien hoofde monsters overgezonden en prezen verder aan, dat de Nederlandsche fabrikanten zelven pogingen in het werk stelden om de voortbrengselen, die in Engeland werden gemaakt, hunne stoffage, vorm, patronen en wat dies meer zij, te leeren kennen; „want het is ons uit eenige berigten voorgekomen”, schreven zij, „dat Engeland zelve thans een goed deel der lijnwaden, bij voorbeeld, fabriceert, die in vroegere dagen alleenlijk in Indien, bepaaldelijk op de Kust van Coromandel, gemaakt wierden, zoodat het Britsche bestier van Indien reeds eenige factorijen, die alleenlijk voor de weverijen wierden aangehouden, heeft opgebroken.” Waren onze fabrikanten met dat alles bekend, dan kon men met meer gerustheid eens in overweging nemen een speciaal zwaarder recht op vreemde lijnwaden te leggen; doch dit nu te doen bij de onzekerheid of de Nederlandsche nijverheid wel in de behoeften der Inlandsche bevolking zou kunnen voorzien, ware te gewaagd.

„Het is zeer mogelijk”, besloot het zoo verstandig gesteld rapport, „dat wij in de beschouwing en handeling hiervan, zoo wel als van meer andere onderwerpen misgetast hebben; de zaak is in waarheid nog nieuw.

„Opvolgende omstandigheden, een meer geregelde en meer gekende loop der zaken kunnen met den tijd andere gezigtspunten opleveren, en dan kan aan de bepalingen zoodanige wijziging gegeven worden, als nuttig voorkomt.

„Wij zullen inmiddels eene proeve kunnen nemen, die wij hopen

dat niet geheel kwalijk zal uitvallen. Zoo veel is zeker, dat wij getracht hebben het belang van het Moederland met dat dezer Indische Bezittingen en met de wederkeerige belangen van de handelaren, met de bevordering van den handel in het gemeen in verband te brengen, en vleijen ons, dat Z. M. ons deszelfs goedkeuring niet geheel weigeren zal, en dat dezelve aan de Nederlandsche handelaren en scheepsreederijen aannemelijk zal voorkomen; terwijl de fabrikanten, door Uwe Excellentie ingelicht, zien zullen, dat wij niet dan met weerzin teruggehouden zijn, nu ook nog meer bijzonderlijk voor hen op dit oogenblik iets meer te doen dan voor te bereiden."

III.

De Britsche lijnwaadhandel onder het Reglement van 1818.

Wat hebben destijds de Britsche belanghebbenden van "de edelmoedigheid onzer bepalingen", waarop Commissarissen in hun rapport boogden, gedacht? De heeren gingen er zeker mede achteruit: van nationalen werden zij vreemdelingen, en toen zij, naar wij lazen, nog lang na Java's overgave aan Nederland, als nationalen werden behandeld, en dit eene pure vergissing bleek, zal wel teleurstelling ontstaan zijn. Eene vage herinnering aan dien goeden tijd is wellicht terug te vinden in een Londensch Memorandum d.d. 16 December 1830 van de *Lords of the Committee of Privy Council for Trade*, gericht aan minister Palmerston ¹. Dit stuk begint aldus: "Java was restored to the Dutch in 1816, the Netherlands Commissioners held out encouragement to foreigners in general to continue on the island, and the protection promised was, no doubt, intended more towards British subjects, on account of their having a large capital vested in various ways, and at that time much required, for the Dutch apparently possessed neither capital or enterprise to engage in commercial or agricultural pursuits..... In 1818 a material alteration took place in the scale of duties." Hierop volgt eene min juiste mededeeling, waarin die verandering bestond ².

De uit Londen aangevoerde lijnwaden bestonden, volgens Wappers' rapport, uit drie soorten, die ongeveer geprijsd waren 12, 15, 18 stuivers per yard, 38 el oude Amsterdamsche maat, of 24, 30, 36

¹ *Blauwboek* N°. 21, bl. 52.

² Het Memorandum zegt nl. dat van 1816—'18 aan invoerrecht geheven werd 6 % van Nederlandsche, 10 % van vreemde schepen, hetgeen het Reglement van 1818 zou veranderd hebben in 8 en 16 %.

shillings voor het stuk van 24 yards lang, 1 yard breed of 28 yards lang en $\frac{7}{8}$ yards breed. De rechten bedroegen dan voor deze goederen: 1.8720, 2.3400, 2.8080 stuiver per yard; immers, om bij de goedkoopste soort te blijven, de 12 stuivers verhoogd met 30 % wordt 15.60 en hiervan 12 % wordt 1.8720. Eens aannemende, dat de factuurswaarden der Nederlandsche lijnwaden gelijk waren, dan lag de bescherming in de helft der vermelde bedragen. Maar, ook al weer verondersteld, dat de Nederlandsche factuurswaarden onveranderd bleven, er ontstond weldra een verschil ten nadeele van dezen. Engeland betaalde als premie of drawback bij uitvoer 4 stuivers per yard. De Britsche fabrikanten leverden de goederen aan de makelaars te Londen, die ze weer, overeenkomstig den marktprijs aldaar, overleden. De makelaars bezorgden de goederen vrij aan boord voor hunne lastgevers, zijnde de gezagvoerders en officieren der schepen in Engeland of de kooplieden op Java, zoodat de drawback in den regel werd opgestoken door de tusschenpersonen. Dit geschiedde steeds, wanneer de lastgevers onkundig waren van de premie; het geschiedde ook wel uitdrukkelijk als eene vergoeding voor den termijn van crediet. Deden zich deze gevallen niet voor, hadden de lastgevers geen grooter crediettermijn noodig dan den gewonen, en bezorgden zij de formaliteiten van den uitvoer in eigen naam, dan genoten zij zelve de premie. Hoe de uitkeering echter ook plaats vond, op de facturen der inkoop kon van die terugbetaling niets blijken; immers eerst bij den uitvoer kreeg men recht op de premie. De Londensche marktprijzen verschenen alzoo op de facturen en daarna werd op Java het recht geheven. Tot zoover bleef de zaak dus in orde.

De oogen der makelaars gingen echter open voor de groote voordeelen, die in den Java-lijnwaadhandel moesten zijn gelegen, waar zulke aanzienlijke hoeveelheden voor het eiland door hen werden geleverd. Zij wilden zich niet meer tevreden stellen met het verschil tusschen de fabrieksprijzen, waarvoor zij de goederen insloegen, en de marktprijzen, waartegen zij die leverden aan de lastgevers, met de eventueele premie en met hetgeen er verder afviel; maar zij meenden, dat rechtstreeksche uitzending door en voor rekening van henzelve aan door hen op Java gestelde agenten, vrij wat meer beloofde. En wat de makelaars in Engeland nu gingen doen, kon, meenden de kooplieden op Java, ook wel buiten die tusschenpersonen verricht worden, dus dezen deden evenzeer rechtstreeks de lijnwaden uit de fabrieken komen.

Van de op de facturen gestelde *Londensche marktprijzen* daalde men alzoo tot de *fabrieksprijzen*. De fabrikanten werkten bovendien deze daling in de hand, daar zij, in hun ijver het debiet te vergrooten, de lijnwaden steeds goedkooper leverden, zoodat in 1819 de prijzen met 2 stuivers gedaald waren, derhalve over de drie soorten tot 10, 13, 16 stuivers.

Maar in ieder geval de factuurswaarde werd nog niet verminderd met het bedrag van de drawback, altijd omdat deze eerst na den verkoop bij den uitvoer werd uitgekeerd. In 1819 evenwel requesteerde het bekende Engelsche handelshuis te Batavia, Skelton en Co, over deze belastingheffing en wel naar aanleiding van de uit Europa ontvangen rekening-courant. Daarop waren zij gecrediteerd voor de uitvoerpremie en voor discount bij de betaling der facturen. De lijnwaden hadden het huis dus zooveel minder gekost, waarom de heeren verzochten:

1° voor het vervolg slechts te betalen een recht, berekend naar de factuursprijzen *minus the drawback, the discount and all other charges*;

2° terug te mogen erlangen, hetgeen zij reeds in dit opzicht te veel betaald hadden.

En waarlijk de Indische regeering beschikte goedgunstig op dit adres. De inkomsten van de reeds lijdende schatkist verminderden er door; de beschermende prikkel werd slechts zwakker. Om zich dit laatste goed voor te stellen, geve men zich rekenschap van de cijfers. De factuursprijzen 10, 13, 16 stuivers werden voor alle soorten gelijkelijk verminderd met de premie ad 4 stuivers, wordende alzoo de waarden 6, 9, 12 stuivers. De inkomende rechten hiervan bedroegen dus: 0.9360; 1.4040; 1.8720; terwijl men vroeger had moeten betalen: 1.8720; 2.3400; 2.8080.

Met andere woorden, voor de goedkoopste soort, voor wie zulk eene gelijkmatige aftrekking het voordeeligst moest zijn, de helft; voor de middensoort $\frac{2}{3}$; voor de beste $\frac{1}{3}$ minder aan rechten! Daar bovendien de mindere soorten verreweg de grootste hoeveelheid uitmaakten, zoo mocht men het er voor houden, dat in het algemeen, het beschermende recht voor de Nederlandsche nijverheid reeds met de helft was verminderd.

En wat zag men nu verder gebeuren? Waarlijk, Wappers' rapport geeft een aardigen kijk op den gang der zaken.

De fabrikanten in Engeland stelden zich ten slotte ook niet tevreden met den rol van leverancier aan lijnwadenkooplieden. Op hunne beurt door de toenemende afneming geprikkeld, aangespoord

door eene brochure over den handel op China en den Indischen archipel van Charles Assey, Raffles' en Fendall's voormaligen secretaris tijdens het Britsch bestuur op Java ¹, warm gemaakt door Raffles zelf en zijne stichting van Singapore, wilden zij zelven tevens de verkoopers worden. Hiertoe zonden zij agenten naar Singapore en Java. Tevreden op Java met de prijzen, waartegen zij vroeger de manufacturen in Engeland verkocht hadden, viel er voor de speculanten in Engeland, *the free traders*, zooals zij genoemd werden, zoo min als voor de te Batavia zetelende kooplieden iets meer te verdienen. De fabrikanten in Engeland kregen op Java het monopolie; zij alleen beschikten voor eigen rekening over al den handel van den Indischen archipel in Europeesche wollen en katoenen goederen.

Zeker, de landsinkomsten behoefden daaronder niet te lijden. Zoolang immers de fabrieksprijzen niet verder werden verminderd, bleven de vroegere factuurswaarden bestaan; het goedkoopere van het debiet in Indië kwam in zoover uitsluitend den verbruiker ten goede. Het is echter duidelijk, dat reeds onder zulke omstandigheden het der Nederlandsche nijverheid al moeilijker moest vallen in dien wedstrijd mede te doen, hetgeen te ernstiger werd, toen het ook die factuurswaarden zouden ontgelden.

Dat het er toe komen zou, lag bijna voor de hand; immers, slechts van de belanghebbende fabrikanten hing het, sinds zij alleen de invoerders werden, af, *wat op de stukken zou gesteld worden*. De sitsen werden ten slotte enkel vermeld tegen het kostende der grondstoffen en van den arbeid, terwijl er niet alleen afgetrokken werden *drawback* en *discount*, maar zelfs de waarde van het pappen en glanzen der stoffen, zoodat in 1821 en 1822 sommige sitsen gemerkt stonden tegen 8 en 10 shillings per stuk van 28 yard, in plaats van 24 en 36, zooals vroeger. De aldus berekende nieuwe waarden werden genoemd de *short prices*!

Het feit, dat de schepen, die de Britsche lijnwaden naar Java brachten, menigmaal de Nederlandsche vlag voerden, scheen slechts oppervlakkig beschouwd een lichtpunt. Hiervoren wees ik er reeds op (bl. 437), dat het reglement van 1818 eigenlijk meer prikkelde tot de ontwikkeling der nationale scheepvaart dan tot die der nationale nijverheid; maar de ontwikkeling kon slechts van beteekenis zijn, indien werkelijk de schepen van de nationale werven

¹ Zie meer over dit in 1819 verschenen vlugschrift, mijne *Stichting van Singapore* bl. 339—348 der *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde van Ned-Indië*, dl. LIV (1902); bl. 27—28 van den overdruk.

herkomstig waren. Wat deden nu echter de Britsche handelaren op Java? Zij kochten daar de producten op en lieten die met hunne schepen vervoeren naar Nederland, nadat zij eerst de vaartuigen op Java van Nederlandsche scheepspapieren hadden doen voorzien, m.a.w. hadden doen nationaliseeren; eene manipulatie, die niet veel omslag vorderde. Zoo voeren zij weg op dezelfde voorwaarden als Nederlanders, verkochten de ladingen in Nederland, stevenden dan naar Engeland om met de opbrengst manufacturen aldaar in te slaan, en keerden vervolgens naar Java terug. Hier had dus de douane te doen met een Nederlandsch schip, weliswaar beladen met Britsche goederen, maar dat deed er immers niet toe, daar de rechten enkel geheven werden naar de nationaliteit van het schip, niet van de goederen, en alzoo werd slechts geheven 6 %, in plaats van het dubbele, op 8 en 10 shillings factuursprijs van een stuk sits, groot 28 yard. Dat was zeker wel een summum van mislukte bescherming.

En door deze gansche geschiedenis van Britsche fabrieks-, markt-, factuursprijzen, met en zonder aftrek van premie enz., onder al of niet fantastisch spelen met Nederlandsche vlaggen, liep bovendien de roode draad, dat de factuursprijzen der uit Engeland en Vóór-Indië aangebrachte goederen stonden uitgedrukt in Britsche en Britsch-Indische munt, waarvoor het herleidingscijfer tot Nederlandsch-Indische munt veel te klein was. Gedurende het Engelsch tusschenbestuur op Java hadden er namelijk alle transactiën plaats in *Spaansche matten*, terwijl op de facturen de waarden werden aangegeven in *ponden sterling*, in *sicca-ropijen* en *star-pagoda's*. Het pond sterling werd geschat op vier Spaansche matten, gelijk staande met $8\frac{3}{4}$ Java-ropijen. De mat deed slechts $\frac{1}{4}$ shilling, zoodat een pond sterling begroot werd op 18 shillings, ofschoon 20 waard. Eene dergelijke te lage schatting deed zich ook voor ten aanzien van de sicca-ropij en de star-pagoda, en dat niettegenstaande de *Calcutta custom house table change* eene hoogere tarifieering aanwees. De Britsche invoerders op Java genoten alzoo, buiten het vastgesteld beschermend tarief, middellijk eene bescherming ten koste van de Javasche kas. De regeering van den heer Raffles liet dit echter gaan, wilde het wel, omdat men alzoo de in de tarieven-verordening uitgedrukte bescherming minder sprekend behoefde te maken. Met het herstel van ons gezag had dit natuurlijk veranderd moeten worden. Men deed dit echter uit onbekendheid met de toestanden niet; aldus onderging ook daardoor het invoerrecht voor Britsche goederen vermindering en kwam de daarbij beoogde bescherming van Nederlandsche invoeren niet tot haar recht.

Van één kwaal, die trouwens allicht aan ieder douane-stelsel knaagt, was bovendien allermintst in die eerste tijden van het hersteld Nederlandsch gezag, onze heffingen der in- en uitvoerrechten verschoond, namelijk het niet-behoorlijk handhaven der bepalingen ten gevolge van het gemis aan eerlijkheid bij de hoogst onvoldoend bezoldigde ambtenaren. G. F. Meijlan, resident van Tegal, schrijft d.d. 14 October 1818 over het in Augustus vastgesteld Reglement aan den heer Van de Graaff: „Zoo men geene zorg draagt om de uitvoering er van te verzekeren door middel van eerlijke en vooral wél bezoldigde ambtenaren, dan is het van geen nut. Hier te Tagal heeft een wenk, welken ik gegeven heb, dat ik op de in- en uitgaande regten letten zou, ten gevolge gehad, dat voor dit middel in de maand September is gecollecteerd over de f 9000, iets buiten voorbeeld. 't Is waar, dat de afscheep van koffij hiertoe veel kan hebben bijgedragen; dan zonderling is het, dat van het oogenblik de klerk, met de invordering belast, heeft bemerkt, dat hij met zijn tractement van f 40 in de maand niet kan toekomen en aandringt op eene verhooging er van, dan wel op zijn ontslag.”¹ — Mr. I. Bousquet, adjunct-hoofddirecteur van Financiën, belast met het ontwerpen eener instructie voor het douane-personeel — eene instructie, die eerst tot stand kwam onder Wappers Melis d.d. 7 September 1821, Stbl. N° 32 — vond zelfs eene behoorlijke contrôle zóó hopeloos, dat hij verpachting beter oordeelde. „Ik ben thans met de Inkomende en Uitgaande Regten bezig”, schreef hij d.d. 22 November 1820, aan zijn vriend Van de Graaff². „Dit stuk geeft mij veel moeite. Voor het daarstellen van eene behoorlijke controle zie ik geen kans, wel om den Ontvanger een bril op zijn neus te zetten, maar niet om het den Waterfiscaal te doen.”³ Ik zoude moeten uitgaan van het principe, dat alle waterfiscaals eerlijke lieden zijn, en daarop zult gij dadelijk zeggen *Nego majorem*.⁴ Zoo gij mij daarvoor een goed huismiddeltje aan de hand kunt geven, *Eris mihi magnus Apollo*.⁵ De verantwoording zit reeds in mijn kop. Om dit werk van alle omslagtigheid te verschoonen, is niet

¹ *Brieven Van de Graaff*, dl. II, bl. 40.

² *Brieven* II t. a. p. bl. 134.

³ In Stbl. 1818 N°. 74 d.d. 30 October werd de instructie voor de waterfiscaals vastgesteld. Bij Stbl. 1825 N°. 27 werd dit ambt ingetrokken en de vervolging opgedragen aan de fiscaals bij de raden van Justitie.

⁴ „Ik ontken de premisse.”

⁵ D.w.z. Gij zult voor mij de groote Apollo zijn.

mogelijk: de aard der zaak laat hier de goddelijke eenvoudigheid niet toe. Maar *Reijnst* ¹ houdt thans 34 à 35 differente registers, en wij zullen dan toch, geloof ik, welkom zijn, indien wij er ruim $\frac{2}{3}$ van wegrekenen." En den 23 December 1820 ²: "Sedert Samarang, alwaar ik begonnen was eenige regels op het papier te stellen, betrekkelijk de Ink. en Uitg. regten, heb ik hieraan niet meer gedaan. Ik ben hoe langer hoe meer overtuigd, dat dit middel verpagt moet worden, en dat het Gouvernement volstrekt het geld in 't water gooit met de zoogenaamde surveillance te willen vermeerderen. Waarom het niet eens geprobeerd? Hoe zal men het kunnen verantwoorden, dat men iets, waarvan men het voorbeeld had onder het bestuur van den G. G. Daendels, waarvan men zoo dikwijls heeft gesproken, hetgeen in eens eenen zoo importanten post van uitgaven zoude doen menageeren, en hetwelk eene bijna zekere en aanmerkelijke vermeerdering van inkomsten zoude bezorgen, niet eens heeft beproefd! Ik kan niet anders dan met een zekeren tegenzin gaan werken aan een zoo omslagtig en moeilijk vak als dat van de comptabiliteit van dit middel, wanneer ik bij mijzelf overtuigd ben, dat al dit werk wezenlijk noodeloos is . . ." — Het werk kwam dan ook niet uit zijne handen, en als de Gouv. Gen. daarbij zijn geduld verloor, schrijft hij op nieuw zijn vriend d.d. 30 Juli 1821 ³: "Zijne Ex. moet begrijpen, dat zoodanig werk dubbel moeilijk valt voor iemand, die niet alleen in een geheel opposieten geest is met het werk, waarmede men hem belast, maar daarenboven bij iederen regel, dien hij ter neder zet, bij iedere overweging van eene te maken bepaling, zich overtuigd houdt van mede te werken tot iets, dat, in zijne wijze van denken, niet deugt, en hoe volmaakt het ook zoude kunnen uitvallen of door anderen daargesteld worden, altijd in die zelfde opinie, ten hoogste strijdig is met de ware belangen van het Gouvernement."

Om meer dan ééne reden was dus hier werk voor een organiseerend deskundige op het gebied van het douane-wezen. De man, die als zoodanig zich zou doen gelden, was de op bl. 427 vermelde schrijver van het rapport d.d. 27 April 1826.

¹ P. H. Reijnst, ontvanger der ink. en uitg. rechten te Batavia.

² *Brieven* II t. a. p. bl. 186.

³ *Brieven* II t. a. p. bl. 168.

IV.

De uitzending van F. Wappers Melis naar Java in 1821.

Den 18ⁿ Maart 1818 trad A. R. Falck van chef van 's Konings kabinet, op als minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën.

Het schijnt, dat het geringe der bescherming, door Commissarissen-Generaal bij hun reglement van 28 Augustus van dat zelfde jaar aan de nationale nijverheid toegedacht, al dadelijk niet in goede aarde bij het Opperbestuur is gevallen. Ten minste een besluit des Konings d.d. 25 April 1819 N° 75 was er alles behalve een gunstig antwoord op. Immers, „in afwachting van Hoogstderzelver finale beslissing op *het Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande regten op Java en Madura*”, werden „de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, wanneer dezelve op voornoemde eilanden met Nederlandsche bodems worden aangebragt”, *geheel van invoerrecht* vrijgesteld, met uitzondering van mondbehoeften.¹

Dit was alzoo een streep door het bepaalde van art. 16 in het Reglement van 1818, ingevolge waarvan Nederlandsche goederen, op Nederlandsche schepen aangebracht, 6 % hadden te betalen. Er werd daardoor geboren een differentieel recht, ten koste van vreemde goederen, dus ook van vreemde lijnwaden, waarom het speciaal te doen was, ad 9 en 12 % naar gelang de vreemde schepen al of niet in Nederland uitklaarden. En opdat ieder, die het aanging den maatregel zou kennen, adverteerde het Ministerie dezen vrijdom in de *Staatscourant*, zoomede in het *Journal Général des Pays-Bas*, van waar de particuliere bladen het overnamen²; verder gaf de Minister er kennis van aan de gouverneurs der provinciën en aan de kamers van Koophandel en Fabrieken bij circulaire d.d. 30 Mei 1819. Vreemd intusschen, dat eerst bij missive d.d. 24 Juni 1819 N° 17/84 de Minister de koninklijke beslissing berichtte aan hem, die het toch

¹ Schepen, zoowel Nederlandsche als vreemde, uit onze Koloniën in Nederland komende, waren reeds in 1815 vrijgesteld van invoerrecht aldaar, indien zij uitvoerrecht in de Koloniën betaald hadden. Art. 87 Reg. Regl. en de op bl. 434 vermelde Notificatie.

² Op bl. 114 noot 2 van H. W. Tydeman's proefschrift *De Nederlandsche Handelmaatschappij* staat, dat het Kon. besl. van 25 April 1819 ook te vinden is in het Nederlandsch Staatsblad, t. w. 1819 N° 75. Dit is eene vergissing. Het besluit draagt dat nummer; in het vermelde Staatsblad werd het niet afgekondigd.

wel in de eerste plaats had mogen ontvangen, namelijk den Gouv.-Gen. van Ned.-Indië. Deze bracht het ter openbare kennis bij besluit d.d. 7 Januari 1820 N° 7 in de *Bataviasche Courant* van 15 Januari d.a.v. en in het Ind. Staatsblad van 1820 N° 2. — Nog vreemder, dat de Britsche regeering de Nederlandsche later verweet, dat men dit besluit geheim had gehouden! Wel schijnt het, dat de Britsche belanghebbenden zóó zeer hun ziel in lijdzaamheid over deze bescherming der Nederlandsche nijverheid hebben bezeten, dat zij er het zwijgen toe deden en de vrijdom bij de vreemde autoriteiten in vergetelheid geraakte, totdat de naïeve overwegingen der Lijnwadenverordening van 1824, die in het Engelsch vertaald werden, er nu dan toch ieders aandacht op vestigden.

Het Koninklijk besluit van 1819 gold de Nederlandsche goederen in het algemeen, maar tot welk eene *frénésie*, kan men wel zeggen, de bescherming onzer lijnwadenfabrieken leidde, leert het Koninklijk besluit van 1 Juni 1820 N° 14. Van deze uit 33 artikelen bestaande verordening herinnert art. 2 aan den vrijdom van invoerrecht op Java voor Nederlandsche „lakens, karsaaijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens en verdere manufacturen” en art. 4 dat niet anders dan deze voortbrengselen zullen worden *gedragen* door . . . „Onzen Persoon, Huis en allen, die tot Ons Hof in dienst behooren”! Verder worden „ten ernstigste” uitgenoodigd hetzelfde te doen „zoo voor zich zelve, als voor hunne vrouwen en inwonende kinderen, mitsgaders voor hunne liverei-bedienden en andere onderhoorigen”, „alle hooge ambtenaren, magistraatspersonen, beambten en officianten, zoo binnen Ons Koninkrijk, als in Onze koloniën en bezittingen, in andere werelddeelen fungeerende”. De Gouverneur-Generaal kondigde dit prachtvolle stuk af in het Staatsblad van 1820 N° 42 en in de *Bataviasche Courant* van 28 October 1820 „onder te kennen gave, dat de Regering van de vaderlandsliefde der ingezetenen verwacht, dat zij zoo veel mogelijk zullen medewerken tot bevordering van ’s Konings heilzame bedoelingen”. En men meene niet, dat dit zoo maar bij ijle woorden bleef. Wel waarlijk niet. Echt Indisch werden de residenten er voor gespannen, dat de inlanders hunne „vaderlandsliefde” ook met de daad zouden toonen; zelfs de Gouverneur-Generaal bemoeide er zich persoonlijk mede!

Zóóver strekte ten slotte zich uit, wat minister Falck in een rapport aan den Vorst d.d. 1 October 1819 als ’s Konings bedoelingen vermeldde, om namelijk „verschillende takken der vaderlandsche industrie met het vertier, dat de Oost-Indische markten

aanbieden, in verband te brengen". Hierin nu werd hij op velerlei wijzen bijgestaan door den heer Wappers Melis. Deze had bij de Engelsche Oost-Indische Compagnie gediend en alzoo eenige ervaring en wellicht nog meer ontevredenheid opgedaan; als Zuid-Nederlander moest hij inzonderheid warm loopen op de bevordering der nationale lijnwadenfabricage, beteekenende weliswaar in het later geworden België betrekkelijk nog weinig, maar in het oude Nederland nog zoo goed als niets, gelijk men dit o. a. kan lezen in de *Bijdragen* van Van Hogendorp, die op zijne reizen aan de lijnwadennijverheid eene goede beurt gaf. Geheel verscheiden van dezen staatsman, toonde Wappers Melis zich echter van zijn eerste optreden in Nederlandschen dienst, een man die voor het Vrijhandelssstelsel al zeer weinig gevoelde. Dit blijkt duidelijk uit eene den minister Falck in 1817 aangeboden *Essai sur le commerce des Indes Orientales en général et sur celui de nos Colonies en particulier* van het jaar 1817 ¹, waarin hij o. a. schrijft over zijne afwijkende meening: "Il n'y aurait rien d'étonnant dans cette différence, car c'est une longue expérience dans les administrations coloniales de la première Nation commerçante du Monde, qui me les a fait connaître." En als hij later van den minister Falck de uitnoodiging ontvangt om op schrift te stellen al datgene wat hij "in deze laatste jaren over deze materie gezegd en gedacht" heeft, dan wordt dit beantwoord o. a. met de herinnering, dat de Engelschen wel talrijke groote namen huldigen, die het Vrijhandelssstelsel hoog houden, maar dat zijzelfen dit nergens in practijk brengen: "Ce que j'eus l'occasion de dire sur cette matière en 1817 dans l'introduction de mon essai sur le commerce oriental, que j'eus l'honneur de présenter dans le tems à Votre Excellence, me paraît encore tellement applicable aujourd'hui que je ne puis m'empêcher de le reproduire ici ad verbum." ²

Minister Falck zond dezen anti-vrijhandelsman als ambtensaar 1e klasse naar Indië. In Februari 1821 kwam Wappers Melis te Batavia aan, waar hij bij besluit d.d. 6 Maart 1821 benoemd werd tot *geadjugeerd lid van de hoofddirectie van Financiën* op f 1000 's maands, echter uitsluitend belast "met den handel en hetgeen daartoe betrekking heeft en de inkomende en uitgaande regten". Een paar maanden later werd de titel gewijzigd — zie de *Bataviasche Courant*

¹ In handschrift voorkomende in de bibliotheek van het ministerie van Koloniën.

² Deze brief van Wappers aan Falck vormt Bijl. N°. 5 (ongedagteekend) van het Wappers-rapport van 1826.

van 15 September 1821 — in *lid van den raad van Financiën en directeur der inkomende en uitgaande rechten*, doch zonder dat dit in den oorspronkelijk aangewezen werkkring verandering bracht.

Hij had zich nu eerst op de hoogte te stellen, en vooral zijne aandacht te wijden aan de wijze, waarop de rechten geïnd werden. „Het is”, schreef Mr. Van de Graaff uit Batavia d.d. 7 Juli 1821 aan den heer Elout in Holland ¹, „Het is bij de uitkomst, zoo wel in Nederland, als hier, na de aankomst van den heer *Wappers Melis* (die de eer heeft bij Uwe Excellentie bekend te zijn) gebleken, dat dit middel op eene allerschandelijkste wijze is geadministreerd en gecontroleerd geworden. Overgelaten aan onkundige ontvangers, die van de willekeurige beslissingen van nog onkundiger residenten afhangen, en quasi gecontroleerd door zoo genaamde waterfiscaals, die alleen den procureur-generaal (fiscaal-generaal) als hunnen eenigen wettigen chef erkennen, en de autoriteit van de Hoofd-directie en financieele inspectie stellig recuseerden, was het noch mij, noch mijne inspecteurs mogelijk, om daarin iets met vrucht te ondernemen. Daarenboven zijn de werkzaamheden van de Inspectie zoodanig uitgebreid, dat het met mogelijkheid van de ambtenaren der Inspectie niet te vergen is, om zich ten aanzien van een middel als het onderwerpelijke, in alle die details in te laten, welke uit den aard der zaken tot het ressort van de Algemeene Rekenkamer behooren, aan welke het dus voornamelijk te wijten is, dat de groote misslagen, welke thans ontdekt worden, niet vroeger zijn tegengegaan, daar zij tot nog toe, alleen in het bezit zijnde van alle de aangiften, facturen en andere stukken, ook alleen in staat is, om de verantwoording der ontvangers na te gaan. De heer *Wappers Melis*, geadjugeerd lid van de Hoofd-directie van Financiën, en als zoodanig belast met de inkomende en uitgaande regten, en met de belangen van den handel, is thans met een onderzoek bezig, waarvan ik zeer belangrijke resultaten verwacht. Ondertusschen zal het niet onaangenaam zijn voor Uwe Excellentie, de verzekering nu reeds te ontvangen, dat ik mij overtuigd houde, dat de verkeerdheden, welke thans te voorschijn komen, meer aan de onkunde dan aan eenige kwade trouwe van 's Lands ambtenaren kunnen worden toegeschreven, die slechts de dupes zijn geweest der kooplieden, vooral van de zoodanige, welke geene geboren, maar genaturaliseerde Nederlanders zijn.”

Hoe pakte nu de nieuwe titularis de heeren kooplieden aan?

¹ *Brieven-Van de Graaff*, dl. II bl. 181—182.

Wij hebben gezien, dat de factuursprijzen der vreemde lijnwaden zeer gedaald waren en nog verminderd werden door drawback, discount, enz. Directeur Wappers oordeelde te recht, dat de douane zich, zoo noodig, niet door die opgaven gebonden behoefde te achten. Art. 16 van het Reglement gaf immers wel tot grondslag van heffing: „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading”, maar de artt. 17 en 18 bepaalden tevens: „Wanneer de prijzen der goederen, zoo als zij op de facturen zijn aangeeteekend, uit vergelijking met die van andere ingekomen ladingen of van bekomen prijs-couranten, of van elders bekende omstandigheden, te laag berekend zijn”, „moeten de inkomende en uitgaande regten berekend en betaald worden naar den marktprijs van den dag, op welchen de aangifte volgens de wet moet gedaan worden.” — De Directeur deed dus, naar omstandigheden, nemen den te Batavia bestaanden *marktprijs van den dag* en toen men daartegen scheen op te komen met de bewering, dat hij dan een marktprijs van elders had te volgen, verklaarde art. 2 lett. *b* der Publicatie van 13 October 1821, Stbl. N° 40: „dat door de woorden *berekende waarde*, niet zal worden verstaan, de prijzen der goederen in vreemde landen, maar de prijzen, zoo als die hier werkelijk zijn, dan wel de factuurprijzen, verhoogd met 30 ten honderd, zoo als bij art. 16 bepaald is, voor de betaling der Inkomende regten.”

Op zichzelf genomen had dit inderdaad geen bezwaar, maar den marktprijs te bepalen op eene plaats, waar bijna geen markt is, leidt tot allerlei twisten en beschuldigingen. Eerlang ging het toenemend hard tegen hard en luidden de klachten der vreemden, dat de Britsche lijnwaden onbillijk hoog werden geschat.

Hiervoren bracht ik in herinnering, dat de vreemden zich meester maakten van het voorrecht, aan nationale schepen verzekerd, door vreemde vaartuigen in Indië even van nationale scheepspapieren te laten voorzien. De vermelde Publicatie verklaarde, dat ook dit loopje niet meer zou helpen, bij art. 3 lett. *a* eenvoudig bepalende: „Dat schepen, onder Nederlandsche vlag varende, in Indië te huis behoorende, van vreemde Europeesche of Amerikaansche havens inklarende, dezelfde regten zullen betalen als vreemde schepen, van vreemde havens komende.”

Nog een derde aan de rechten knagend monster had de ijverige Directeur den kop af te slaan. In zijn rapport d.d. 6 October 1821 schetste hij den Gouverneur-Generaal de op bl. 442 beschreven te lage tarifieering der muntspeciën, als een misbruik, dat de Engelschen

gewettigd hadden om den invoer hunner goederen te bevoordeelen. „Waarom”, vroeg hij, „is dit misbruik blijven bestaan na dat de aanleidende oorzaak opgehouden heeft? Moeten wij ook den Engelschen handel boven onzen eigen handel en dien van andere natiën blijven bevoorregten? Dit echter is hier het geval. In hunne eigene bezitting in Calcutta wordt het pond sterling op 10 sicca ropijen geschat, tot het betalen der inkomende regten, terwijl het pond sterling door ons te Batavia tot dat zelfde einde, maar op 4 Spaansche matten of $8\frac{3}{4}$ Java ropijen, gewaardeerd wordt. En daar een pond sterling, zoowel in Engeland als in Nederland op f 12 : 10 hollandsch courant genoteerd staat, en dat volgens den koers, tusschen Hollandsch en Indisch courant f 12 : 10 Hollandsch *tien ropijen Javaasch* uitmaken, zoo volgt daaruit, dat vermits aan eenen Nederlander voor f 12 : 10 Hollandsch 10 ropijen Indisch aangerekend wordt en aan eenen Engelschman voor de zelfde som maar $8\frac{3}{4}$, zoo wordt hierdoor gegeven aan den vreemdeling een voordeel boven den Nederlander van meer dan 10 ten honderd, op de waarde hunner vreemde ladingen bij het betalen der inkomende regten.

„Het zelfde bestaat met betrekking tot de star pagoda. In Calcutta wordt deze op $3\frac{3}{4}$ sicca ropij geschat en op Batavia tegen $3\frac{1}{2}$ Javasche ropij.

„Tijdens het bestuur der Engelschen, wanneer men te Batavia gedurig wissels op Calcutta te trekken had, moest de wisselkoers op die plaats zeer laag zijn en 5 percent kon dan eene redelijke premie geweest zijn. Indien echter deze premie te laag was, hunne eigen schepen alleen bragten facturen, berekend in sicca ropijen aan.

„Maar nu dat die overvloed van papier op Calcutta niet meer bestaat, zoo zijn de wederzijdsche muntspciën aan hunne respectieve innerlijke waarde overgelaten; en op het nauwste berekend, moeten 100 sicca ropijen kosten 116 Javasche of Indische guldens.

„Om dit misbruik zoo spoedig mogelijk te doen ophouden, gebruik ik de vrijheid Uwe Excellentie eerbiedig voor te stellen om het volgende tarief of wisselkoers van vreemde gelden, tot het betalen der inkomende regten dadelijk te willen daarstellen en doen in werking brengen”.¹

De Regeering ging op dit voorstel tot verhoogde tarifiering mede in, blijkens art. 3 lett. *b* der vermelde Publicatie van October 1821.

Ik heb Wappers' woorden in hun geheel weergegeven, niet slechts

¹ Het stuk vormt bijlage N°. 1 van het Wappers-rapport van 1826.

om te verklaren, hoe men er toe kwam nog te laag te tarifieeren, zoo b.v. de pond sterling tegen f 10, maar ook om te herinneren aan deze zinsneden op bl. 65 der z.g. *Geschiedenis van het Munt- en Bankwezen van Nederlandsch-Indië* door D. C. Steijn Parvé (1852):

„Al meer en meer deed zich dan ook de behoefte aan specie gevoelen, en voelde het bestuur zich verplicht, om zelfs de circulatie van vreemde muntsoorten te bevorderen. Dit blijkt uit de publicatie van den 13 October 1821, waarbij nadere regelingen werden gemaakt omtrent de heffing der inkomende en uitgaande regten.

„Daarbij werd onder anderen ook een tarief gearresteerd, naar hetwelk de geldswaarden, op de facturen van goederen voorkomende, voor de betaling dier regten zouden worden berekend. Dit tarief was: (volgt het tarief).”

Dat is nu eene manier, waarop ik wel meer heb gewezen, om de historie aan elkander te lijmen! Ik laat daar, dat de ons nu bekend geworden geschiedenis der verordening doet zien, dat het tarief met het ontwikkelen der circulatie van vreemde muntspeciën volstrekt niets te maken had, maar ik vraag mij af: hoe kon de schrijver in de verordening, op zichzelf genomen, lezen, wat hij zegt, dat er uit *blijkt*? Het is alsof de heer Parvé zich heeft voorgesteld, dat de betaling der rechten kon geschieden in vreemd geld en dat men dit wilde bevorderen door — *tarifieering* toch niet? Dan moest het in ieder geval zijn door eene tarifieering minstens gelijk aan de werkelijke waarde van het vreemde geldstuk. De strekking van het bepaalde liep echter eenvoudig hierover. Gesteld, dat op de factuur stond £ 1; neemt men eenvoudigheds-halve de verhoogingen niet in aanmerking, dan viel van dat pond sterling te betalen 12 %, maar 12 % niet meer te nemen, zooals tot dusver van 8 $\frac{3}{4}$ ropijen, doch van 10. Ziedaar alles.

De Engelsche invoerders mochten nog tevreden zijn, dat zij er in zeker opzicht zoo goed afkwamen met dien toen aangenomen „wisselkoers”, vastgesteld in een tarief, evenals men ons Indisch muntwezen had geketend, blijkens art. 2 van Staatsblad 1817 N° 4 aan een voor goed aangenomen „gemiddelden wisselkoers”. Maar zoo ondank 's werelds loon is, op fiscaal gebied is men waarlijk nooit tevreden, als van het publiek offers geëischt worden. De Publicatie van 1821 lokte dus ook klachten en protesten uit, die echter nu niets meer baatten.

In één opzicht was de verordening stellig onbillijk onder bepaalde omstandigheden, namelijk dat zij maar zoo aanstonds in werking

trad. Men stelle zich voor, dat een in Indië t'huis behoorend schip met Nederlandsche vlag te Londen manufacturen inlaadt onder berekening, dat het die te Batavia vrij ingevoerd zal krijgen; en nu komt het dáár aan en verneemt er, dat het 12 % moet betalen!

Die Publicatie verdient ook uit een staatsrechtelijk oogpunt even beschouwing. Het Reglement van 1818 had drie jaar bestaan, waarna, zooals de overweging van 1821 luidt, de Regeering bevond: „dat reeds nu, eenige der daarin voorkomende bepalingen vatbaar zijn voor wijzigingen, door welke het belang van den handel in het algemeen, en dat van den Nederlandschen in het bijzonder, bevorderd, en tevens de regten van den Lande kunnen worden verzekerd”. Maar hoe was het dan met 's Konings beslissing in het op bl. 445 vermelde besluit van 1819, waarbij het Opperbestuur zich uitdrukkelijk een oordeel over het Reglement had voorbehouden? Het Ministerie deed nooit zich hierover nader hooren; men liet de Indische regeering in volgende jaren nog allerlei wijzigingen aanbrengen, zonder dat uit Nederland er aanmerkingen over kwamen. Men kan zich dus wel voorstellen, dat de heer Van der Capellen dan ook geen oogenblik getwijfeld heeft aan zijne bevoegdheid om het gansche tarief ten onderste boven te werpen; de wijze van zeggen in zijne op bl. 426 vermelde missive, die de fameuse Lijnwaadverordening van 1824 vergezelde, toont dan ook voldoende aan, dat aan de bevoegdheidsquaestie zelfs geen oogenblik is gedacht. Toch had dit moeten geschieden en was minister Elout geenszins in zijn onrecht, toen hij den maatregel van 1824 als eene machtsovertreding veroordeelde. Immers art. 16 van het Regeerings-Reglement van 1818, door Commissarissen-Generaal zelven vastgesteld, bepaalde, dat „tot dat door den Koning nadere bevelen mogten gegeven worden”, in de algemeene regeeringsbeginselen geene verandering mocht worden gebracht, en buiten kijf gold het een algemeen beginsel of men een matig differentieel recht, door een prohibitief recht zou vervangen, gelijk de Landvoogd zelf zijne rechtenregeling van 1824 noemde ¹.

Nog eene gewichtige aanvulling der Tariefwetgeving volgde bij Publicatie van 9 Juli 1822, Stbl. N° 30a. Gelijk ik herinnerde, gold het Reglement van 1818 enkel Java en Madoera. „Wij hebben tot nu niet verder durven gaan”, hadden Commissarissen in hunne het Reglement begeleidende missive geschreven, „uit gebrek aan genoegzame waarnemingen met betrekking tot de overige Indische

¹ Zie bl. 474: „schijnbaar aan prohibitie grenzende”.

Bezittingen, welke ook nog niet allen onder de Nederlandsche Regeering zijn teruggekeerd, en uit aanmerking, dat mogelijk ten aanzien van sommige nog wel eenige verandering mogelijk zou zijn." Vier jaren later kon dit bezwaar niet meer gelden. Onze Directeur had zich beijverd om bepalingen te ontwerpen, die ten oogmerk hadden de handelsbetrekkingen en het onderling verkeer tusschen de onderscheidene Nederlandsche bezittingen in Indië te verlevendigen; de Buitenbezittingen waren dus daarbij ook in studie genomen. De vermelde Publicatie was er o. a. de vrucht van.

Niet onaardig is het te lezen, hoe nu weer van Britsche zijde getracht werd, Wappers' bepalingen van 1821 tegen de lage prijzen en de nationalisatie der schepen in Indië te ontduiken.

Terwijl de Engelsche invoerders aankwamen met factuursprijzen zóó laag, dat de waarde weinig meer dan het drukloon der katoenen kon zijn, werd tegen de mogelijke weigering dier prijzen de voorzorg genomen, dat de facturen werden beëdigd voor den Lord-Mayor te Londen en dit gelegaliseerd door den Nederlandschen consul aldaar.¹

En dan, *o comble!* Er kwam eens, het was in 1823, een Engelsch schip te Batavia aan, met Nederlandsche vlag in top en wiens doopnaam, *Barossa*, was herdoopt in... *Baronesse van der Capellen!* Of ze ook politiek waren; maar niet voor niets was de Directeur in de leerschool geweest van de Engelsche Oost-Indische Compagnie. Een verkoopbrief, verleden voor een *Judge of the Peace*; „Esquire”, stond er achter en wel te Surrey. Zoo betiteld werden echter niet Engelsche vrederechters, meende de Directeur, en Surrey was geene plaats, wel een graafschap. De verkoop heette geschied te zijn d.d. 28 Januari 1823 door Richard Thornton te Londen aan zijn zwager Oglevert te Antwerpen, maar noch ten overstaan van den kooper zelve, noch van gemachtigden, en in dorso stond onder eede d.d. 17 Februari d. a. v. dat het verkocht was voor rekening van Oglevert. Dit en nog veel meer moest de overtuiging geven, dat alles puur bedrog was, alleen maar om vrijdom van recht te genieten. De Directeur deed dadelijk de factuurswaarde met 50 % verhoogen, daar het door Thornton geteekend factuur de lijnwaad-

¹ Ik moet er aan herinneren, dat in Wappers' rapport van 1826 eigenlijk dit staat: „Opdat de lage facturen niet zouden kunnen geweigerd worden, hadden zij fakturen doen maken, in welke gedrukt katoenen aangerekend waren tegen 6 pCt. het stuk van 28 yards (dat weinig meer dan het drukloon kan bedragen). Deze facturen hadden zij.... doen beëdigden en.... doen legaliseeren.” Dat 6 pCt. zal wel eene schrijffout zijn; bedoeld werd, denk ik, 6 pence.

prijzen wel 50 % lager opgaf dan andere kooplieden plachten te vermelden; en in zijn rapport d.d. 27 Juni 1823 N° 310 stelde Wappers den Landvoogd voor, hiervan te heffen 12 % als van een vreemd schip en verder de zaak in handen te stellen van den Procureur-Generaal, gelijk geschiedde.¹

Al dergelijke gebeurtenissen namen de vol vaderlijke gedachten vervulde Regeering toenemend in tegen den Britschen lijnwaadhandel. Op zichzelf staande gevallen, die overigens weinig bewezen, kregen groote beteekenis. Zij bereidden als het ware mede den weg tot radicaler maatregelen ter bescherming van de Nederlandsche nijverheid tegenover eene vreemde industrie, voor wier geestkracht en vindingrijkheid men niet nalaten kan, een geopend oog te hebben.

V.

De Nederlandsche lijnwaadhandel onder speciale bescherming gesteld.

Hoe hielden zich onder de beschreven Engelsche mededinging de Nederlandsche lijnwaden, bevoorrecht met een differentieel van 12 pCt.? De eerste pogingen van het jaar 1819—'20 om de Nederlandsche katoenen in Nederlandsch-Indië eene plaats te doen verwerven, waren bijna mislukt. De mededingende Engelsche en Armenische kooplieden te Batavia en de eigen geringe kennis aldaar, heeten er de oorzaak van te zijn. Zelfs de Indische regeering, die zich ook met dezen handel rechtstreeks inliet, twijfelde, of het wel raadzaam en voordeelig, ja of het mogelijk wezen zou, de Nederlandsche lijnwaden met vrucht in onze Oostersche bezittingen aan te voeren. „De verkeerde begrippen, die men aldaar, even als in de noordelijke provinciën van het Rijk, wegens de nijverheid der zuidelijke provinciën opgevat had”, werkten, volgens Wappers' rapport, daartoe mede.

Maar nu komt Wappers te Batavia; de Nederlandsche lijnwaden lagen er nog, naar het schijnt, onverkocht. De Gouverneur-Generaal brengt hem dadelijk op de hoogte, en als door een tooverslag schijnt alles te verkeerren. „Door” — verhaalt de Directeur aan den Minister — „aanhoudende pogingen, om de verkeerde begrippen te herstellen, en om de pogingen der geïnteresseerden aan den dag te leggen en te keer te gaan, heeft het mij mogen gelukken aan de Hooge Indische regeering de duidelijke bewijzen te geven, dat, niet alleen

¹ Wappers' voorstel d.d. 27 Juni 1823 vormt bijl. N°. 2 van het rapport van 1826.

de Nederlandsche lijnwaden in Indië, voor goed gehouden en onder den inlander gewild-waren, maar ook, dat dezelve met veel voordeel voor den Nederlandschen handel en nijverheid, in de consumtie aldaar konden geïntroduceerd worden, daar de onderhavige partij, onder al de onvoordeelige omstandigheden eener eerste proefneming en na aftrek van alle onkosten van verzending en administratie, nog eene winst van nagenoeg 26 pCt. aan het Gouvernement gegeven heeft."

Alzoo was die eerste invoer geschied van Gouvernementswege. Het is de triomf daarvan, verhaalt Wappers, die het uitgangspunt werd van al zijne volgende voorstellen, culmineerende ten slotte in de Lijnwadenverordening van 1824.

Onderscheidene partijen Nederlandsche wollen en katoenen goederen volgden in 1822 en '23. Zij werden weder met voordeel van de hand gezet; maar wat beteekenden zij tegen de invoeren der vreemden? Het artikel der wollen en katoenen lijnwaden, opgenomen in de lijsten van 1822 bedroeg, herinnerde Van Alphen in zijne bekende redevoering, f 4,912,253, w. o. uit de Nederlanden voor f 193,457, Engeland f 1,948,753, Bengalen f 1,402,346, Coromandel f 171,433, Ceylon f 9,304; in 1823 met Nederlandsche schepen f 1,232,002, Engelsche f 3,132,636, Bengalen en Coromandel f 1,186,285; en 1824 uit de Nederlanden slechts f 696,985, uit Engeland f 1,731,942, uit Bengalen en Coromandel f 489,013. De Landvoogd, ter eene zijde gedreven door de Nederlandsche regeering zelve, ter andere aangevuurd door den volijverigen Directeur, kon zulk een loop der zaken niet rustig aanzien.

In het jaar 1822 waren in den boezem der Staten-Generaal wenschen geuit voor eenige meerdere begunstiging der Nederlandsche reederijen ter ontwikkeling van vaart en handel op 's Rijks Oost-Indische bezittingen. Naar aanleiding daarvan had minister Falck bij missive d.d. 20 November 1822 N° 12/211 den Landvoogd geschreven. Ook was reeds dadelijk in Nederland bij eene met den aanvang van 1823 in werking getreden Tariefwet iets bemoedigends vastgesteld voor de reederijen en handelaren, zoo der zuidelijke als noordelijke provinciën, wier speculatiën op Oost-Indië, werd herinnerd, nog weinig voordeel hadden getrokken uit de bestaande bescherming¹. Bepaald was daarom, dat alle goederen, zonder uitzondering, welke in Nederlandsche schepen uit de Oost-Indische bezittingen van den Staat rechtstreeks en met ongebroken ladingen

¹ Verg. o.a. bl. 123—124 van H. W. Tydeman's proefschrift over *De Nederlandsche Handelsmaatschappij* (1867).

in een haven van het Moederland aangebracht, vrij zouden zijn van inkomend recht, terwijl de goederen op die wijze met vreemde schepen aangevoerd, die tot dusver vrijdom genoten, krachtens de wet van 12 Mei 1819, slechts nog zulk een vrijdom zouden genieten tot het einde van 1824. En bovendien werd van dezen vrijdom uitgezonderd de koffie, voor wier invoer met vreemde schepen dadelijk het bij het tarief bepaalde recht moest worden voldaan, namelijk f 2 van de honderd ponden Nederlandsch.

Ik zoude van het onderwerp dezer verhandeling te zeer afwijken, wanneer verder werd aangegeven het verband van de Nederlandsche bepalingen met de uitsluitend de koffie betreffende wijziging van art. 22 van het Indisch reglement van 1818 bij Publicatie van 15 Juli 1823, Stbl. N° 27 en met het kenschetsend beschermend voorstel van directeur Wappers d.d. 11 Juni 1823 N° 276¹; doch men kan zich wel voorstellen, dat zoowel op den voor de Zuid- en Noord-Nederlandsche fabrieken ijverenden adviseur, als op den toch al *evenmin met het vrijhandelsstelsel dwependen Landvoogd*, deze strooming uit Nederland, waarin toch het Opperbestuur zoo sterk medeging, van niet geringen invloed is geweest.

Wat moesten de menschen aan Rijn, Maas en Schelde wel denken van het doorzicht en het gezag der machthebbenden te Batavia, wanneer de gegronde overtuiging kon blijven bestaan, dat de bescherming voor de Nederlandsche nijverheid in Indië alleen op het papier viel aan te wijzen? Wat kon het al baten, dat men in Nederland zijn best deed om het vervoer uit de kolonie onder nationale vlag te brengen en naar het vaderland te leiden, wanneer er niet voor lading derwaarts ter invoer afdoende werd gezorgd? En kon men van zulk een streven iets vruchtdragends ontwaren, wanneer het dreigde, dat zonder de hulp van een aanzienlijk zwaarder recht op de vreemde katoenen en wollen goederen van de waarde ter plaatse van invoer geheven, de Nederlandsche nijverheid uit de markten van onze eigen bezittingen werd verdreven!

Voor directeur Wappers was er inderdaad *periculum in mora*, al zou een ander het ook als een voorbijgaand kwaad beschouwen, waartegen nu maar niet dadelijk weer eene verordening behoorde gericht te worden.

Hiervoren maakte ik reeds melding van het optreden der Britsche fabrikanten als invoerders. In hun streven nu om de particuliere

¹ Het vormt bijl. N°. 4 van het Wappers-rapport 1826.

speculanten in Engelsche lijnwaden alom en dus ook in de eigen koloniën uit de mededinging te verdrijven, hadden zij gedurende 1821 en '22 Britsch-Indië met hunne producten als overstroomd. Vandaar talrijke faillieten. De goederen, tot deze failliete boedels behorende, zouden voor spotprijzen verkocht en dan naar andere streken gespuid worden. Hiertoe behoorde natuurlijk Java. De markt te Batavia geraakte er over in onrust en niet alleen Nederlandsche, maar ook de in rechtstreekschen aanvoer uit Engeland belanghebbenden wezen er den Directeur op. Dezen was het bekend genoeg, dat de Landvoogd, reeds ontstemd over den strijd, die tegen de vaderlijke bedoelingen van het Nederlandsch tarief gevoerd werd, den handel in Nederlandsche lijnwaden door alle mogelijke middelen wilde aanmoedigen; nu was dan het oogenblik gekomen, meende de Directeur, om den Gouverneur-Generaal onder de aandacht te brengen hoezeer de bestaande rechten op vreemde wollen en katoenen goederen ontoereikend moesten geacht worden uit een beschermend oogpunt en er alzoo een meer beschermend karakter aan gegeven behoorde te worden.

Het was medio 1823, toen alzoo in Indië de maatregelen van het moederland bekend waren geworden. De Directeur had eenige gesprekken met den Landvoogd. Deze erkende ten volle de ontoereikendheid der bestaande bescherming, maar verkoos voor radicaal ingrijpen te wachten op eene toch in het vooruitzicht zijnde gelegenheid tot betere overweging. Wij behooren dit in herinnering te houden ter juiste waardeering van de bedachtzaamheid, waarmede de heer Van der Capellen te werk ging, en wel in verband met het nader te vermelden verwijt van minister Elout — zie bl. 472 — ten aanzien van overhaast beslissen. De gelegenheid, waarop men in dat onderhoud het oog had, was de indiening door den Directeur van een ontwerp voor een algemeen tarief. Hiervoren op bl. 436 werd medegedeeld, dat Commissarissen-Generaal nog niet den tijd gekomen achtten voor zulk een in bijzonderheden afdalend werk. Sinds echter was directeur Wappers opgetreden en hij had allengs ervaring opgedaan. De op bl. 452 vermelde Publicatie in Staatsblad 1822 N° 30a was er o. a. eene der vele vruchten van geweest, ook op het gebied van specificatie der goederen, want deze kwam in art. 4 voor, echter slechts — „in afwachting der voltooiing van het algemeen Tarief voor de heffing der Inkomende en Uitgaande regten in Nederlandsch-Indië” — van enkele goederen als kamfer, koper, foelie enz., en bepaaldelijk voor uitvoer, hetgeen vanzelf de opnemings van Europeesche lijnwaden buitensloot. Het was nu op het ontwerp van dat Algemeen

tarief, hetwelk Wappers nog in bewerking moest nemen, dat de Gouverneur-Generaal liever wilde wachten; daarin zouden dan ook de lijnwaden voorkomen. Eene geheel rationeele opvatting, zou men zeggen, te meer daar zulke speciale verordeningen als gericht tegen een bepaald land, tegen een bepaald product van dat land, iets militants hadden, een sterk onwil opwekkend karakter droegen. En toch?? Hier zien wij weder de onrust, waarmede elk verschijnsel, dat de Nederlandsch-Bataviasche markt bedreigde, werd tegemoet gezien; het ontaardde waarlijk in een wedloop tusschen den vreemden handelsgeest en den terugdringenden Indischen wetgever. Was het nu niet, dat speciaal Britsch-Indië ons met een overval van lijnwaden dreigde en moest niet in ieder geval dat gevaar zonder een oogenblik te verliezen, worden bezworen? Dat gaf de Landvoogd zijn adviseur toe. Dientengevolge bood de Directeur d.d. 26 Juni 1823 een ontwerp aan, ter verhooging van de rechten op den *omweegschen* invoer van lijnwaden en alweder beriep hij zich daarbij op het voorbeeld van Engeland zelf. „De commerciële legislatie van sommige landen, en vooral die van Engeland”, luidde het o. a. in zijn breed opgezet rapport ¹, „heeft de belangen van den *regtstreekschen* handel, in het bijzonder gefavoriseerd; zoo ver zelfs, als den *omweegschen* met schepen, onder haar eigene vlag varende, te verbieden. Zoo dat niet alleen de vreemde schepen verboden waren, andere goederen in Engeland in te voeren, dan die, welke de voortbrengselen waren van den grond, of van de nijverheid der plaatsen, alwaar die schepen te huis hoorden, maar zelfs, mogten de Engelsche schepen, de producten van het eene land, uit het andere in Engeland niet invoeren.

„Ik zal in geene particulariteiten der discussie treden, welke het beste der twee stelsels is. — Het Engelsche, aangeprezen door de ondervinding van meer dan anderhalve eeuw, onder hetwelk de nijverheid, de handel en scheepvaart dier natie, haar tot den hoogsten trap van voorspoed heeft verheven, waardoor zij eenen stand onder de natiën der wereld verkregen heeft, tot dewelke hare vroegere beperkte bevolking, en geringe natuurlijke resources, zonder dat middel, haar nimmer had kunnen verheffen, of het zoo-genoomde liberale stelsel, door de hedendaagsche economisten aangeprezen als het eenige, waarin heil of welvaart te vinden is.

„Ik heb eene bijzondere achting, voor al wat van de voorouderen

¹ Het vormt bijl. N°. 3 van Wappers' rapport dd. 27 April 1826.

herkomstig is, wanneer zulks aangeprezen wordt, door resultaten zoo brillant als die, welke de Engelsche commerciële legislatie gegeven heeft, zonder daarom de hedendaagsche staathuishoudkundige grondbeginselen over deze materie te willen misprijzen."

Het resultaat was de Publicatie van 1 Juli 1823, Stbl. N° 25: „Alzoo bij de Hooge Regeering in overweging is genomen, dat het met de duurzame belangen van de Nederlandsch-Indische bezittingen overeenstemt, om den regtstreekschen handel tusschen *Europa* en *Amerika*, met deze gewesten, zooveel mogelijk te begunstigen en aan te moedigen, bijzonder met betrekking tot zoodanige goederen, van welken regtstreekschen aanvoer, in genoegzame hoeveelheid, men reeds nu en op den duur, verzekerd kan zijn."

Deze nu eerst met 1 September 1823 ingaande verordening handelde uitsluitend over de „Wollen en Katoenen goederen, in *Amerika* of *Europa* gefabriceerd, komende van eenige vreemde bezittingen beëosten de *Kaap de Goede Hoop* gelegen, — alias *Britsch-Indië*, *Singapore* enz.! — en binnen eene der havens van de *Nederlandsche* bezittingen in *Indië* ingevoerd wordende." Art. 1 stelde het invoerrecht op 15 % bij „invoer met *Nederlandsche* schepen, of met *Inlandsche* vaartuigen aan deze geassimileerd"; 24 % bij invoer „met vreemde schepen".

Men zou vermeenē, dat er inderdaad nu onder de werking van het Reglement van 1818 met de aangebrachte wijzigingen, naar omstandigheden was, een differentieel van 6, 9, 12, 15, 24 %. Men staat inderdaad verbaasd over het gescharrel. In dit zelfde jaar 1823 toch was notabene langs een *omweegschen* weg het in- en uitvoerrecht verhoogd! Een bank — niet een geld-, maar een zandbank — had zich gevormd vóór den mond van de rivier van Batavia, waardoor de scheepvaart werd belemmerd. Het werk ter wegneming kon nog niet eens volkomen geslaagd heeten, toen er eene Publicatie over verscheen d.d. 11 Maart 1823, Stbl. N° 10. Ik zal den lezer nu besparen den andermaal soeperigen inhoud van hare breede overwegingen, waarin betoogd werd, dat de majestatis pluralis *Wij* het niet dan billijk „en met de regelen eener gezonde staathuishoudkunde overeenkomstig" — de Staathuishoudkunde steeds voorop in die dagen! ¹ — achtten, dat de kosten er van mede gedragen werden door hen „die bij de uitvoering het grootste belang hadden, en de grootste voordeelen daarvan moesten genieten, het

¹ Over het aanhoudend beroep op de *Staathuishoudkunde* in die dagen, zie § 12 dl. I van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

handeldrijvend gedeelte van *Batavia's* ingezetenen" en diensgevolge werd gelegd, niet slechts een uitgaand recht, maar ook een invoerrecht, bestaande in "eene additionele verhooging" van 5 % over het te betalen bedrag. De belasting, die "op denzelfden voet, als de gewone regten zal worden geheven" zou echter eindigen den 30ⁿ April 1829.... Dit additioneel recht, uitsluitend immers bestemd voor Batavia, werd in 1827 van toepassing verklaard voor alle havens op Java, in 1829 voor de Buitenbezittingen tevens, en jaar in, jaar uit bestendig! ¹

De aan betaling van opcenten gewoon zijnde lezer zal het niet herinnerd behoeven te worden, hoe venijnig bij opvoering van het grondeijfer zulk eene belasting werkt. Zoo kreeg men nu voor de vermelde cijfers:

6.- ; 9.— ; 12.- ; 15.— ; 24.- : —
6.3 ; 9.45 ; 12.6 ; 15.75 ; 25.2.

En kwam dit nu maar ten laste van den handel in het algemeen; maar wat vrij was, wat nul gesteld werd, bleef natuurlijk ook vrij van het additioneel m.a.w. alle Nederlandsche voortbrengselen op Nederlandsche schepen, ingevolge het besluit van 1819 bij aanbreng in onze bezittingen!

VI.

De indruk, dien de Lijnwadenverordening van 1824 maakte.

Den dag vóór de afkondiging der tegen den invoer van lijnwaden uit Britsch-Indië gerichte Publicatie, namelijk den 30ⁿ Juni 1823 scheepte zich directeur Wappers in op eene commissie-reis naar Malakka en Riouw. Zes maanden later, op het einde van dat jaar, kwam hij eerst te Batavia terug. Hij, omtrent wiens verleden geschreven werd, dat "velen" meenden, dat hij wellicht gebrandmerkt zou zijn ², zal geglunderd hebben bij het Nieuwjaarsgeschenk, dat hem de *Bataviasche Courant* van 3 Januari 1824 bracht: het ridderschap van den Nederlandschen Leeuw, dat vooral destijds hoog in aanzien stond. Zoo trad, geniepig lachend, het voor hem en den Landvoogd fatale jaar 1824 in.

De Directeur moest erkennen, dat de halfjaarsche ervaring met

¹ Zie onder de Ind. Stbl. 1827 N°s. 2 en 63, 1829 N°s. 12, 34 en 39, 1837 N°. 57, 1838 N°. 1.

² Zie den brief N°. 4 dl. III van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

de Publicatie van 1 Juli 1823 niets anders dan teleurstelling had opgeleverd. In de laatste zes maanden van 1823 bleek toch de invoer van Engelsche manufacturen alle vroegere jaren te hebben overtroffen. De markt was zóó overvoerd, dat de prijs van een stuk gedrukt katoen van 28 yards tot 4 Spaansche matten of, volgens den koers van den dag, tot nog geen f 8, gedaald was. Meest al de gegoede Chineezzen, speculanten van de tweede hand, werden geruïneerd, verzekerde Wappers. Dat zou op zichzelf nog zoo erg niet zijn geoordeeld. Maar om te slijten tegen elken prijs, gingen de voor een appel en een ei verdane lijnwaden over gansch Java de desa's in, waar er depôts van verzezen. Daar werden de lijnwaden, rechtstreeks of middellijk ingeruild door agenten, ja, maar door Engelsche agenten, tegen inlandsche producten voor de Europeesche markt, „waardoor”, verhaalde de Directeur aan den Minister in zijn rapport van 1826, „de Engelsche agenten de beschikking verkregen over de meeste inlandsche producten voor de Europeesche markt geschikt, tot merkelijke schade en nadeel van den handel in het algemeen, en van de Nederlandsche handelaren in het bijzonder, welke geene dusdanige middelen bezittende, bijna uit de concurrentie voor de producten van Java, niet aan het Gouvernement behorende, verdreven waren.” — Hoe waar het was, dat de Indische markten stokten in de calicot's, bewees niet slechts, herinnerde Wappers, de staat der markt op Java, maar ook die van Singapore, waar o. a. de prijscourant van 1 Januari 1824 aangaf:

Chints single plates, prints and furniture 7/8^{sts} et { Unsaleable
6/d d — No demand.

De Landvoogd kwam nu geheel onder den indruk van dezen door hem diep betreurden toestand. Opgegeven werd het plan om met het nemen van radicale maatregelen te wachten op de vaststelling van het Algemeen Tarief. Dat ging toch zoo spoedig niet; nog den 30 Juli 1824 schreef Wappers hierover aan Van de Graaff¹: „Wanneer ik naga, dat 18 maanden verlopen zijn, met het tot stand brengen van de publicatie van 9 Juli 1822 (bl. 452), dan mag ik hopen, maar durf mij niet vleijen, dat in 3 maanden een nieuw algemeen stelsel voor geheel Nederlands-Indië in het departement der Ink. en Uitg. regten vervaardigd en tot stand gebragt kan worden. Met vlijt, met ijver en met opregtheid, zal ik medewerken tot het daarstellen der groote grondbeginselen, waarop

¹ *Brieven-Van de Graaff*, dl. II bl. 218.

dit algemeen stelsel rusten moet, maar ik zou verzoeken om te worden geëxcuseerd om een dusdanig stelsel te produceren in 3 maanden, aangezien de menigvuldige bezigheden aan mijn post verknocht, door de uitbreiding mijner correspondentie met alle de buitenposten dagelijks vermeerderen." — Ter nauwernood was de Directeur van zijne commissie-reis teruggekeerd, of hij ontving dan ook eenvoudig de opdracht om, zoodra andere bezigheden, en voornamelijk het opmaken van zijn rapport over Malakka en Riouw, het toelieten, gezamenlijk met den hoofddirecteur van Financiën een gemotiveerd voorstel ter bestrijding van het kwaad te doen.

Den 12ⁿ Februari 1824 werd aan deze opdracht gevolg gegeven, en reeds twee dagen later had het voorstel wettelijke kracht, blijkens de op bladz. 421 vermelde Publicatie. Daaruit zien wij, dat het inkomende recht voor lijnwaden, vervaardigd in vreemde landen bewesten de Kaap, hetzij al dan niet aangevoerd met vreemde schepen, werd 25 en beoosten de Kaap 35 % van de *getaxeerde* waarde, dus in geen geval meer factuurswaarden. Wappers vestigde er de aandacht op, dat hij het hooge percent eenvoudig ontleend had aan het Tarief der inkomende rechten te Calcutta geheven wordende van vreemde goederen in het algemeen, dus ook van de voortbrengselen van ons vaderland en van zijne koloniën. Wel waren de rechten van vele dier goederen slechts 20 % (Japansche kamfer, koper, nagelen, foelie, notenmuskaat, peper, tin, wijn, jenever uit Europa — jenever en rum uit Batavia 60 %!); maar de waarden werden te Calcutta zeer hoog geschat, zoodat, naar Wappers' oordeel, de 25 pCt. van vreemde lijnwaden niet als overdreven kon worden beschouwd, daar het nog beneden de grens der Engelsche rechten op vreemde goederen in Calcutta bleef.

Hier ontsnapt me een oogenblik de logica: 25 te Batavia was zoo goed als 20 te Calcutta, omdat in Bengalen hoog geschat werd; welke waarborgen waren er, dat het te Batavia niet zou geschieden? De meest ernstige klachten zouden er inderdaad rijzen — klachten, die bij de Engelsche regeering ingang vonden — dat men op Java schromelijk onrechtvaardig ten koste der Britsche belanghebbenden te werk ging. De redactie der verordening verplichtte niet eens, dat op vooraf vastgestelde prijscouranten de schattingen zouden plaats vinden; dit geschiedde eerst bij Publicatie van 31 Maart 1829, Stbl. N° 33.

Alzoo waren nu de invoerrechten op vreemde lijnwaden met het additioneel geworden tegen nul voor Nederlandsche: 26.25 en 36.75!

De indruk, dien de verordening op belanghebbenden maakte, was dan ook verpletterend. Een adres aan den Landvoogd d.d. 29 Februari 1824 van de Bataviasche huizen *Macqueen, Davidson en Co.* en *Thompson, Whiteman en Co.* wees er o. a. op — 't is een zeer waardig gesteld stuk ¹ — dat 25 pCt. der getaxeerde waarde te Batavia neerkwam op $34\frac{1}{8}$ pCt. van den kostprijs in Engeland; eene memorie voor de Britsche bestuurders gewaagde van 40 en 50 pCt. ². Het spreekt vanzelf, dat Singapore, belast met 35 pCt., ook niet zweeg. Crawford, resident destijds, wendde zich tot het Britsch-Indisch bestuur, dat dientengevolge d.d. 18 Juni 1824 eene missive naar Londen zond ³. Volgens Crawford moest echter het tarief zóó nadeelig blijken voor de inkomsten te Batavia, dat men weldra de noodzakelijkheid zou inzien om het in te trekken, eene verwachting, die echter niet is verwezenlijkt. En wat vooral deze verordening bijzonder hatelijk maakte, was niet slechts, dat zij dadelijk in werking trad, maar men daaraan zelfs in zoover terugwerkende kracht verleende, dat ook de reeds ingevoerde lijnwaden, wel te verstaan de in entrepôt liggende, door de nieuwe belasting werden getroffen!! De Landvoogd heeft, naar wij lezen zullen, de dadelijke inwerking-treding verdedigd met als reden er voor aan te geven, dat anders Java dreigde overstroomd te worden met calicot's, teneinde nog tijdig de verzwaring van het recht eenigermate te ontgaan, doch hoe dan met die goederen in entrepôt!? Nochtans had dit schandaal plaats in naam van 's Konings vaderlijke bezorgdheid, gelijk het in de overwegingen der Publicatie luidde.

Nahuijs was in dien tijd op eene reis door de Britsche koloniën, bezoekende Singapore en Poeloe Pinang, toen daar de verordening bekend werd. In zijne rechtmatige bewondering voor de geestkracht en den ondernemingsgeest der Britsche kolonisten, geeft hij in een brief uit Calcutta van 2 Augustus 1824 eene belangwekkende beschrijving van den indruk, dien de verordening er had gemaakt. Zekere heer *Whiteman*, lid van het evengenoemde handelshuis, een voorzichtig en vlijtig man, was juist met eene lading lijnwaden te Batavia gekomen, toen de verordening van kracht werd, hetgeen hem zoo diep trof, dat hij de hand aan zichzelf sloeg ⁴. — De in

¹ In *Blauwboek*, bl. 15; als jaartal staat abusievelijk gedrukt 1823.

² In *Blauwboek*, bl. 17.

³ In *Brieven-Van de Graaff*, dl. I § 54.

⁴ Zie bl. 274 vv. van Nahuijs' *Brieven over Bencoolen* enz. 2^e druk (1827). De naam van het slachtoffer en van het handelshuis zijn er echter verkeerd geschreven.

Augustus en October 1824 onder Nederlandsche vlag aankomende *Hope* en *Hero* konden de 25 % niet dragen en wendden alzoo onverrichter zake den steven, de vriendelijke boodschap medenemende, dat zij zouden zijn belast geworden met 50 %, indien ze onder Engelsche vlag te Batavia waren gekomen ¹! In diezelfde maand October 1824 bereikte twee andere Engelsche schepen met Britsche vlag Batavia, voerende eene gemengde lading, waartoe behoorde, behalve lijnwaden, volgens de scheepspapieren ook buskruit. Krachtens art. 4 der Publicatie van 28 Mei 1822 (Stbl. N° 24) mocht van 1 Januari 1824 geen schip de havens enz. van Ned.-Indië aandoen zoo beladen „met eenig schietgeweer of buskruit, dan tot de uitrusting” behoorende. De gezagvoerders, met deze bepaling onbekend, verzochten echter alleen de andere goederen te lossen; het werd geweigerd, ze werden naar Singapore teruggejaagd ². Minister Elout kon met deze gebeurtenis nog niet bekend zijn, toen hij bij dépêche d.d. 11 December 1824 N° 44 *Geheim* er den Landvoogd op wees, tot welke noodelooze kwelling de bepaling aanleiding kon geven, zoodat hij op 's Konings last den Landvoogd „ernstiglijk” (*uitdrukkelijk* werd geschrapt) aanbeval, aan het bezwaar te gemoet te komen; bij Publicatie d.d. 26 Juli 1825 Stbl. N° 30 werd dientengevolge art. 4 alleen van toepassing verklaard op de schepen, die aankwamen „met oogmerk, om in gemelde artikelen handel te drijven” — eene wijziging, die gezegd werd ontstaan te zijn, op grond, er was gebleken dat aan art. 4 „tot dusverre eene verkeerde uitlegging is gegeven, welke met den geest en de bedoeling van gemelde Publicatie strijdig is”!! — Zelfs Nederlandsch-Indische hoofdambtenaren, die overigens den heer Van der Capellen geenszins ongenegen waren, schudden bedenkelijk over den Februari-maatregel het hoofd. Zoo G. F. Meijlan, directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen. Hij toch onder den indruk der eerste lezing schreef d.d. 6 Maart 1824 het volgende aan het lid in den raad van Indië Van de Graaff, destijds op reis met den Landvoogd, die drie dagen na de afkondiging zijne groote en kostbare reis naar de Molukken ondernam ³:

„De Publicatie omtrent de lijnwaden veroorzaakt te Batavia onder de kooplieden eene groote sensatie, en is inderdaad bezwarend voor diegenen, welke tijdens het uitvaardigen van dezelve, lijnwaden in

¹ Zie het stuk d.d. 10 Februari 1825 in *Blauwboek*, bl. 20.

² Zie het stuk d.d. 22 Februari 1825 in *Blauwboek*, bl. 21.

³ In *Brieven-Van de Graaff*, dl. II N°. 120.

het entrepot hadden. Ik ken de voordracht niet op welke die Publicatie is gearresteerd, en ben dus buiten staat met genoegzame gronden over den genomen maatregel te oordeelen, maar een doodvijand zijnde van alle prohibitieve bepalingen met betrekking tot den handel, zoo mag ik niet ontkennen, dat ik eenigzins met ongerustheid de werking van dezelve te gemoet zie. Ik behoef UEd.G. niet te zeggen, hoezeer ik zou wenschen mede te werken tot voordeel van onze Nederlandsche fabrieken, en hoe gaarne ik zelfs zou toestemmen in prohibitieve maatregelen, indien door dit middel het voorgesteld doel kon bereikt worden. In het beginsel derhalve ben ik het eens met de strekking der Publicatie, maar het is mij in lang nog niet klaar, dat het tijdstip reeds geboren is, op hetwelk dit beginsel kan of behoort te worden in werking gebragt. Ik heb voor mij het bewijs nog niet, dat onze Nederlandsche fabrieken voldoen kunnen aan de behoefte van lijnwaden in onze Nederlandsche O. I. bezittingen. Twee of drie kooplieden, die nu in het bezit van kleine facturen zijn, zullen er wel bij varen, maar bij de eerste stagnatie zullen de Engelsche lijnwaden wederom de overhand nemen, en het gevolg zal dus zijn, dat de ingezetenen de verhoogde regten zullen moeten betalen, welke nu op de Engelsche lijnwaden gelegen zijn. Ik hoop van ganscher harte, dat ik mij in deze beschouwing bedriegen mag”.

Inderdaad zag de heer Meijlan de gevolgen wel wat te donker in. In het afgetrokkene de zaak beschouwd, had men zeer zeker eene aanzienlijke stijging van de lijnwaadprijzen mogen verwachten. Niets daarvan! Terecht of te onrecht werd dit door Wappers Melis aan andere oorzaken toegeschreven.

Juist op het tijdstip, dat de maatregel in werking trad, waren de prijzen der producten van Java, voor de Europeesche markt geschikt, aanzienlijk gedaald, die van het voornaamste product, de koffie, tot op nagenoeg de helft. Hierdoor verminderde de koopkracht van den inlander, alzoo ook het debiet en bij den reeds bestaanden overvoer viel er dientengevolge aan eene prijsverhooging niet te denken.

Maar nog een ander vreemd verschijnsel deed zich voor, namelijk dat de uitvoer van katoen uit Engeland naar Java onder al deze onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, niet verminderde in de mate als men wellicht had verwacht! Zij, die de maatregelen afkeurden, wezen er natuurlijk op, dat hoe hooger de rechten, hoe loonender de smokkelhandel was, waarvoor

onze bezittingen, met Engelsch Singapore en Pinang in de nabijheid, een voortreffelijk terrein aanboden. Maar dit argument kon uit den aard der zaak niet wegen bij den Directeur, die de verordening had ontworpen en op die zwakke zijde toch het oog moest hebben gehad. Volgens hem was gedeeltelijk de voortdurende invoer een noodzakelijk gevolg van de bestaande betrekkingen. Zes maanden waren noodig om de tijding der hooge rechten, ter kennis van de belanghebbenden in Europa te brengen. Niet alleen moest al datgene, wat nu eenmaal ingekocht en klaar gemaakt was, verzonden worden, maar ook al datgene, welke bepaaldelijk voor die markt vervaardigd was, moest naar Java, daar de sorteeringen voor de eene, niet voor de andere markten geschikt konden geacht worden. Wappers wilde daarbij nog gevoegd hebben, dat de agenten op Java, zoowel als de fabrikanten in Engeland, een groot belang in het staande houden van dien handel hadden, zoodat de agenten aan hunne lastgevers wel de verzekering gegeven zullen hebben, dat zij niets onbeproefd zouden laten om eene verandering ten hunnen voordeele te bewerken en daar een ieder gaarne gelooft, hetgeen hij hartelijk wenscht, zoo behoefde men zich niet te verwonderen, meende Wappers, dat de Engelsche fabrikanten, die eenige jaren lang al de voordeelen uit een groot debiet vloeiende, hadden genoten, zich niet dadelijk door de eerste moeilijkheden lieten afschrikken; maar integendeel, zich opofferingen zouden getroosten, om het genot dier voordeelen te behouden. Dit waren, meende de Directeur, zoo vele natuurlijke redenen voor den voortduur van den invoer van Engelsche wollen en katoenen goederen op Java, onder al de onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, „zonder die te zoeken in magtspreuken, over eenen smokkelhandel, die op Java, onder het bestaan hebbende stelsel, in geen aanzienlijken graad bestaan kon”.

Trouwens het eigenlijk doel van de rechtenverhooging was ook geenszins geweest, herinnerde Wappers, om den invoer van vreemde lijnwaden te beletten: „Maar ten einde aan de nederlandsche fabrikanten de gelegenheid te verschaffen, om onder voordeelige voorwaarden in de concurrentie te treden, voor het debiet hunner lijnwaden op Java, met de engelsche fabrikanten en daardoor, aan deze laatsten, een stellig bewijs te geven, dat de wil van de Nederlandsche Regering even stellig was, dat voortaan de Nederlandsche nijverheid, handel en scheepvaart, hun wettig aandeel in den handel van hunne eigene Oostindische bezittingen hebben zouden, welke

middelen zij ook in het werk zouden brengen, om hare onderdanen te frusteren; dat is geweest het ware doel van dien maatregel en dat doeleinde is onmisbaar, wanneer men in dien maatregel blijft volharden; en dat, tegelijkertijd, doelmatige maatregelen genomen worden om de markten van Java, met de vereischte stoffen te voorzien; ik zeg doelmatige maatregelen, omdat onberedencerde uitzendingen, van allerlei stoffen niet voor de markten aldaar geschikt, eenen verkeerden indruk zouden kunnen veroorzaken, en aan de nederlandsche lijnwaden kunnen doen verliezen dien rang, dien zij reeds onder de inlandsche bevolking, door de vroegere wel beredeneerde uitzendingen verworven had."

De kwade wereld nam haar *revanche* op Wappers, door te vertellen, dat hij in het vooruitzicht van 'de in wording verkeerende beschermende verordeningen, de lijnwaden stil deed opkopen, die hij na hare inwerkingtreding aan de Indische regeering ten eigen bate overdeed, natuurlijk nu bezwaard met de hoogere rechten, die voor deze goederen niet waren betaald! Dit althans rapporteerde Du Bus in 1826 aan het Ministerie.

VII.

Minister Elout's opvatting ten aanzien der Lijnwadenverordening.

In den aanvang van Augustus 1820 waren de onderhandelingen tusschen Nederland en Engeland over een te sluiten verdrag, ter wijziging van het Londensch koloniaal tractaat van 1814, waarbij wij onze voormalige koloniën hadden teruggekregen, plotseling afgebroken op initiatief der Britsche onderhandelaars. Men zou die in October 1820 hervatten en daarbij als basis van bespreking nemen de punten, die vermeld werden als beslist en onbeslist. Tot de onbesliste punten werden gebracht de rechten van in- en uitvoer. Gedurende de onderhandelingen van Juli—Augustus 1820 was dit onderwerp breedelijk behandeld geworden. Art. 16 van de Britsche memorie, die d.d. 22 Juli onzen onderhandelaars werd aangeboden om tot grondslag van bespreking te dienen, hield in, dat de rechten op in- en uitvoeren in de Nederlandsche havens van den Oost-Indischen archipel in Britsche schepen in geen geval meer dan het dubbele zouden zijn, dan op dergelijke in- en uitvoeren in Nederlandsche schepen. Hier dus reeds eene redactie, die blijkbaar

niet voldoende teruggaf, hetgeen men van Britsche zijde feitelijk wilde: begrenzing van ons streven om de beschermende tarieven op te voeren. „Similar” in- en uitvoeren konden opgenomen worden, niet in den zin van b. v. lijnwaden in het algemeen, maar van *Engelsche* lijnwaden, ter onderscheiding van *Nederlandsche*. De fout mocht niet enkel verschoond worden met de opmerking, dat ons Indisch tarief van 1818 inderdaad niets anders kende, dan eene onderscheiding naar de schepen, want het besluit van 1819 had uitdrukkelijk alle Nederlandsche voortbrengselen van invoerrecht vrijgesteld. Het was zeker een krachtig argument in den later uit te breken strijd over de Lijnwadenverordening, dat alzoo hare bepalingen, zelfs niet met de bedoelingen van het tractaat van 1824 in strijd waren.— Onze memorie van 23 Juli 1820 vereenigde zich bij art. 6 met het voorgesteld art. 16. — De Engelsche regeering wilde echter na het afbreken der onderhandelingen voorloopig niet meer dezen hervatten, zoodat zij eerst in December 1823 opnieuw geopend werden, met de bekende uitkomst ten aanzien van het tractaat van 17 Maart 1824, waarvan het op bl. 423 vermeld art. 2 over de rechten handelde ¹. Ongaarne had men van Nederlandsche zijde aan de daarbij gestelde grenzen toegegeven, doch voor Canning's aandrang was men geweken.

Het is mij niet gebleken, in hoever het Opperbestuur de Indische regeering behoorlijk op de hoogte heeft gehouden van de Londensche onderhandelingen; zeker is het, dat aan die regeering niet is verweten, waartoe anders, naar wij zien zullen, aanleiding genoeg was, het ingrijpen in eene aangelegenheid, die reeds daarom buiten de bevoegdheid van den Bataviaschen wetgever moest geacht worden, wijl ze een onderwerp uitmaakte van onderhandeling met eene vreemde mogendheid. En zoo er geen genoegzaam tijd was geweest om met het oog op de heropende onderhandelingen te waarschuwen tegen het nemen van maatregelen in Indië in Februari 1823, het schijnt toch ook niet dat de op bl. 459 vermelde Publicatie van 1 Juli 1823 — immers evenzeer een maatregel van belang! — eenige opmerking van het Opperbestuur heeft uitgeloofd. Vóór het optreden van Elout als minister van Koloniën in 1824 leefden op koloniaal gebied Opperbestuur en Indische regeering vrijwel een eigen leven zóó zeer dat, zelfs niet denkende aan iets van hangende onderhandelingen met Engeland, een Indische maatregel als die van

¹ Over een en ander zie mijn *Tractaat van 1824*.

14 Februari 1824 op hinderlijke wijze verstoorde de normale verhoudingen met eene mogendheid, die in Europa, tot op den datum af precies slechts een maand later, een verdrag had aangegaan, juist om die verhouding in het effen te brengen ¹.

Niet te verwonderen was het, dat minister Elout zich hierover ontstemd gevoelde. Hij begon alvast aan de eigenwijze raadgevingen, gelijk ze voorkwamen in des Landvoogds dépêche van 14 Februari 1824, op bl. 426 vermeld, geen gevolg te geven. De Minister vond speciale aansporing tot het uitzenden van Nederlandsche katoenen, overbodig, nutteloos, bedenkelijk ². Overbodig: bijna al de nieuwsbladen hadden de Publicatie overgenomen en daarin stond reeds duidelijk genoeg de bevordering van het nationaal fabrieksbelang; dan hadden immers reeds te voren onderscheidene kooplieden katoen naar Java gezonden; de Indische regeering had ook monsters en stalen aan het departement doen toekomen, dat ze weer aan de fabrikanten had gezonden, ten einde tot richtsnoer te dienen bij het vervaardigen der fabrikaten; evenzeer waren bijzondere personen daarin werkzaam geweest. Nutteloos: de Minister had de Indische stukken ontvangen in een tijd, toen de ongunstige uitslag van een aantal ondernemingen voor Java en de daling der koffieprijzen in Nederland, een algemeenen stilstand in den Indischen handel had te weeg gebracht, waartoe ook medewerkte de oprichting der Nederlandsche Handelsmaatschappij, die op het oogenblik een aantal van de voornaamste Indische kooplieden had doen bijeenkomen, als afgevaardigden tot het ontwerpen der *Artikelen van Overeenkomst*, en wier vaststelling een ieder scheen te willen afwachten, alvorens de gewone speculatiën op Indië te hervatten. Bedenkelijk: de Minister meende geen langen duur te kunnen voorspellen aan deze daad van het Indisch bestuur, én uit hoofde der zwarigheden aan de uitvoering verbonden, immers de smokkelhandel zou de beoogde vruchten toch wegnemen, én omdat zich vertoogen van de Engelsche regeering lieten voorzien, waaraan men wellicht geen weerstand zou kunnen bieden; redenen genoeg om zich van eenige opzettelijke aanmoediging van wege de Nederlandsche regeering te onthouden.

¹ In het op bl. 423 vermelde Encyclopedie-artikel wordt het gevonden „opmerkelijk, dat tot een dergelijken ingrijpenden maatregel werd overgegaan, op het oogenblik, toen de onderhandelingen tusschen de Nederlandsche en Engelsche regeering.... nog hangende waren”.

² Ik ontleen dit aan eene verantwoording dd. 26 April 1825 *Geheim* van minister Elout aan den Koning.

In plaats derhalve van lof over de toewijding van den Indischen landvoogd aan de Nederlandsche nijverheidsbelangen, meende de Minister in een schrijven d.d. 13 October 1824 N° 24 *Geheim* aan den Gouverneur-Generaal, bezwaren tegen den genomen maatregel te moeten te berde brengen. Hij ging echter niet zóó ver, om de intrekking tevens te gelasten, althans daartoe 's Konings machtiging te vragen. De Minister liet de zaak op haar beloop, hield er voorloopig den Koning ook buiten. De reden hiervan was deze. Reeds als het ware bij de eerste lezing van de Publicatie kreeg de Minister den indruk, dat zij niet in strijd was met de letter van het op bl. 423 vermeld art. 2 van het pas gesloten tractaat. Dat handelde toch geenszins over verschil in herkomst der goederen. Het zou in strijd met het tractaat geweest zijn, wanneer b.v. bepaald was, dat Hollandsche lijnwaden op Hollandsche schepen vrij van invoerrecht, daarentegen op Engelsche schepen met 25 % belast werden, dat zou dan veranderd moeten zijn in 6 %, maar het artikel stelde geene enkele beperkende grens ten aanzien van goederen; ook al liet men Hollandsche lijnwaden op Hollandsche of Engelsche schepen vrij aanvoeren, dan kon men van Britsche lijnwaden zooveel heffen als men maar wilde „*Maître passé en avocasserie, ce qui l'avait rendu la bête noire des Anglais dans l'Inde, ils l'avaient baptisé du sobriquet de lawyer*”, „*repulsive and controversial spirit*”, — zoo had de Engelschman Elout leeren kennen als commissaris-generaal ¹, zoo toonde hij zich advocaat in deze uitlegging. Maar men wilde destijds in Nederland wel zoo en men zoekt te vergeefs naar eene, van Nederlandsche zijde uitgaande veroordeeling dezer opvatting, die, men kan zeggen, bij ons Nederlanders het burgerrecht verkreeg. Ik spreek niet van de staatslieden, die door hun ambt geroepen werden het eenmaal ingenomen standpunt te verdedigen, maar van de Rochussen's, de Lauts', de Melvill's, om meest bekenden te noemen ²; van Rochussen, die zich op den „*schrandere(n) en behoedzame(n)*” Gijsbert Karel beriep, van Rochussen, die de gemoederen tegen de *embargo* gelegd hebbende mogendheid opwarmde, met de gansch valsche mededeeling: „Men betwist aan de Nederlandsche regeering het regt, om in hare eigene overzeesche bezittingen, de producten van het moederland te begunstigen, boven de producten van naijverige

¹ Zie mijn stuk over Mr. C. T. Elout in *De Tijdspiegel* Juli 1898.

² *Verdediging der regten van Nederland*, enz. door J. J. Rochussen 2^e druk 1836; *Onderzoek naar geest en strekking van het tractaat* enz. door Lauts 1837; *Le Moniteur des Indes* van P. Melvill van Carnbee 1848 bl. 271 vv.

mededingers". Heilzame invloed van de werking des tijds! Nu, onder de Nederlandsche publicisten van hetgeen men den tegenwoordigen tijd mag noemen, zoek ik te vergeefs naar schrijvers van beteekenis, die over Elout's opvatting een goed woord hebben. De Van den Berg's, de De Louter's, de De Waal's zullen met het eene of ander veelzeggend woord, de advocaterij ten deze den deur wijzen ¹; trouwens D. C. Steyn Parvé deed het reeds in 1859 ². De onderscheiding was inderdaad zoo fijn bedacht, dat men een en ander maal moet lezen, om de bedoeling te vatten en die onwillekeurig telkens weer ontsnapt. Hogendorp is uit dien hoofde hier ook zoo gemakkelijk niet te volgen — *Bijdragen*, V. dl. V. 2e druk, bl. 259—260; maar evenzeer achtende het recht tot handhaving van het tarief „buiten alle tegenspraak en alle twijfeling" doet hij mede de vraag of „zulke hooge regten ook nuttig zijn in ons eigen belang" zulke „zware rechten", die zijns inziens gelijk stonden „met een verbod van vreemde manufacturen, en met een uitsluitend regt van onze fabrieken".

De Engelsche onderhandelaars hadden grenzen willen stellen aan onze toenemend zich openbarende neiging tot opvoering van bescherming; wij aanvaardden het stellen van grenzen en ten slotte komen wij 'n half jaar later aan met de verklaring, dat, dank eene min gelukkige redactie, er in zeker opzicht volstrekt geene grenzen gesteld waren. Het moet gezegd worden, dat Elout zeer wel de zwakte der zaak doorzag. Maar waarom lokte hij dan niet de in-trekking uit? Waarom heette het in het instructief schrijven d.d. 31 Augustus 1824 aan den Landvoogd over het gesloten tractaat, dat er niets behoefde te worden veranderd, zoodat de Landvoogd zich slechts bepaalde tot de Publicatie van 8 Februari 1825, Stbl. N° 8, waarbij eene ondergeschikte wijziging werd aangebracht, ten aanzien van het uitvoerrecht van koffie, en ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen ³; waarom dat geschreven,

¹ Van den Berg's Encyclopedie-artikel voce *Rechten*; De Louter's *Handleiding*; De Waal's *Indische Financiën*.

² Zie bl. 101 vv. in het werk over Sir James Brooke op Borneo. Op den titel afgaande, zou men er de beschouwingen niet verwachten.

³ In mijn *Tractaat van 1824*, bl. 199, laatste alinea is eene onduidelijkheid door het wegvallen der woorden „ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen." Men zou daar den indruk krijgen, dat de Lijnwaden-quaestie, opgeworpen door Stbl. 1824 N°. 9 reeds toen in orde kwam!

bij zijne vaste overtuiging, dat de zaak wel niet zoo kon blijven? De Minister wilde uit de nu gebleken onvoldoende redactie van art. 2 van het tractaat, zoo mogelijk een voordeeltje kloppen. Echt. Er zat een handelsverdrag met Engeland in de lucht, maar deze mogendheid toonde er niet warm op te loopen, terwijl wij het wel gaarne schenen te zien. Het verdrag is niet, althans destijds niet, tot stand gekomen; maar de Minister had er hoop op en nu vond hij het zoo kwaad niet, dat die Lijnwadenverordening als een troef zou uitgespeeld worden, om de wederpartij tot wat meegaandheid te prikkelen.... of, zooals de Minister later den Koning in het geheim rapport van 26 April 1825 uiteenzette: „dat men, bij het herzien der algemeene handelsbetrekkingen tusschen dit Rijk en Engeland, en de wederzijdsche Koloniën, zich in staat gevoele, om, desnoods, eenen maatregel te laten voortduren, in welks afschaffing of leeniging Engeland een bijzonder belang stelt, en die dus het middel kon worden om aan die herziening een voordeelige wending te geven, van sommige punten, waaraan men dezerzijds veel gewigt hecht”. Het is aardig, dat deze berekeningen van Elout, die ook bij vroegere onderhandelingen waren opgezet, nooit een practisch resultaat hebben opgeleverd, hoe slim ze ook bedacht waren. Engeland ging er nooit op in.

De afkeuring van den genomen maatregel ontving de Gouverneur-Generaal bij zijne terugkomst uit de Molukken. Hoe diep de Landvoogd er door getroffen werd, blijkt uit zijn antwoord, gedagteekend Batavia 12 Juli 1825 *Secreet*. Het diende eerst in antwoord op eene berisping over het intrekken van de Landverhuur in de Vorstenlanden, waarna men het volgende leest:

Ik ga thans over tot het tweede punt, de hooge regten betreffende, welke door het Indische Gouvernement, in het begin van 1824, op den invoer van vreemde lijnwaden gelegd zijn, en waaromtrent Uwe Excellentie vermeend heeft te mogen opmerken, dat de dagteekening van het voorstel, hetwelk tot die verhooging waarschijnlijk aanleiding heeft gegeven, vergeleken met die van de Resolutie, welke op die voordragt gevallen is, aan dezen maatregel den schijn van overhaasting geeft, welke het Gouvernement buiten staat heeft gesteld, om genoegzaam bedacht te zijn, op al die gevolgen, die dezelve zouden kunnen hebben.

Wenschelijk ware het, ook in het belang van de Nederlandsche nijverheid geweest, dat Uwe Excellentie alvorens tot zoodanige voor de Indische regering vernederende conclusie te komen, zich zelven den pligt had opgelegd, ook de daden dier Regering

met minder vooringenomenheid en meerder onzijdigheid na te sporen; vermits zij als dan zoowel uit mijne brieven, als uit de onderscheiden dispositiën door mij in en buiten Rade genomen, overtuigend zoude hebben ontwaard, dat de door Uwe Excellentie zoo zeer berispte *measure*, ver van met eenige overhaasting te zijn daargesteld, sedert langer dan *vier achtereen volgende jaren* voorbereid, in Nederland zelfs, na hetgeen aldaar reeds daarover bekend was, had kunnen worden voorzien, en niet dan na de rijpste overwegingen en met volkomen kennis van zaken, voor zoover dezelve hier kon bestaan, is genomen geworden.

Na in 1819, door de zorg der plaatselijke autoriteiten, voor- gelicht door vertrouwde Inlandsche personen, een naauwkeurig onderzoek te hebben ingesteld, omtrent alle de bijzonderheden, welke vooraf gekend moesten worden, om de vraag te beslissen, of de Nederlandsche met de Oostersche alhier gewild zijnde lijnwaden, in mededinging konden worden gebragt, en na de resultaten van dit onderzoek, vergezeld van eene verzameling van monsters en patronen naar Nederland te hebben overgezonden; na op het, uit Nederland ontvangen antwoord, de zaak nader aan de overwegingen eener personele commissie, uit de voor- naamste ambtenaren en kooplieden gekozen, en vervolgens van gecommitteerde leden uit de Hooge Regering te hebben onder- worpen; na de renseignementen van den, in 1821, alhier uitgekomen ambtenaar *Wappers Melis*, die met de zaak der Nederlandsche lijnwaden, door Z. M. zelve, als 't ware belast was geworden, te hebben erlangd; na mij ten vollen verzekerd te hebben, van de bestaande mogelijkheid om in Nederland lijnwaden voor deze bezittingen te fabriceren, deugdzamer in vele opzigten dan de Engelsche, welke aldaar een debouché hadden gevonden, volkomen beantwoordende aan, en zelfs beter in stofsortering, teekening en kleuren, dan de Indische lijnwaden, bij de Inlandsche bevol- king het meest gewild, en met prijzen, welke het debiet daarvan in mededinging met laatstgemelde lijnwaden volkomen voor alle teleurstellingen konden waarborgen; eindelijk, na alle deze uitkomsten, met die belangstelling, welke bij de Regering alhier bestond, aan Uwer Excellenties ministerie in Nederland te hebben medegedeeld; — was ik, met alle de leden der Hooge Regering, overtuigd, dat nu het tijdstip daar was, op het welk deze zijner Majesteits overzeesche bezittingen, die heilige pligten omtrent het moederland konden en moesten vervullen, om, met zelfopoffering, en voor zoover zulks met de zorg voor eigen behoud kon worden overeen- gebragt, aan de belangen van hetzelfde dienstbaar te zijn.

De publikatie van 14 Februari 1824, was van deze overtuiging niet het eerste, maar wel het eerste openlijk gevolg, en de reeds

hierboven aangehaalde voordragt van den Hoofd-Directeur van financiën en den Directeur der inkomende en uitgaande regten een dag vroeger dan de Resolutie geteekend, betrof dus slechts den officiëlen form, en geenszins het wezen van de zaak.

Bij het nemen van dezen gewigtigen maatregel boden zich nogtans twee wegen aan, namelijk, om of dezelve dadelijk na de proclamatie daarvan effect te doen sorteren, dan wel de werking van dien maatregel, tot een zeker in het voordeel van eenige bij den handel in Engelsche lijnwaden bijzonder geïnteresseerde kooplieden, te bepalen tijdstip, te surcheren; en, in de keuze dezer twee wegen, bestond bij de leden der Regering zelve geen onverdeeld gevoelen.

Er is ook geen twijfel of het tweede alternatief, zoo zeer voor het belang van eene zoo gewigtige klasse van in- en opgezetenen pleitende, zoude de voorkeur erlangd hebben, bijaldien niet tegen hetzelfde de gewigtige en maar al te gegronde bedenking had bestaan, dat deze bezittingen, gedurende het tijdvak van den schorsing, zoodanig met Engelsche lijnwaden tegen spotprijzen zouden worden overvoerd, dat daardoor in de eerste drie jaren, en misschien langer, de invoer van Nederlandsche fabrikaten, welke met mogelijkheid tegen die prijzen niet in mededinging konden komen, allermoeijelijkst en gevaarvol, en dus het wezenlijk belang van het Nederlandsche fabriekswezen, in de waagschaal zoude gesteld worden, terwijl daarentegen voor de alhier gevestigde Engelsche negotie-huizen, altijd nog wanneer zij door het onmiddelijk in werking brengen van den onderwerpelijken maatregel, met betrekking tot deze bezittingen in hunne speculatiën te leur mogten worden gesteld, in de nabij gelegen Engelsche etablissementen van Poeloe Penang, Singapoer en Benkoelen (hoezeer met minder groote voordeelen) genoegzaam hunne débouchés vinden, en dus slechts eene gedeeltelijke winstderving zouden behoeven te ondergaan.

Ik wil voor Uwe Excellentie niet verbergen, dat het noch aan mij, noch aan de overige leden van de Regering heeft kunnen ontgaan, dat, door eene zoo groote verhooging van regten, schijnbaar aan prohibitie grenzende, en door den beletten of zeer verminderden aanvoer van Engelsche lijnwaden, in deze bezittingen, welke daarvan het gevolg moet zijn, onfeilbaar een gevoelige slag aan de inkomsten van mijn Gouvernement, en vooral op *Java* zouden worden toegebracht, in een oogenblik waarin reeds de financiën geëmbarrasseerd waren; eensdeels, door het gemis van de regten van in- en uitvoer, welke anderszins op de Engelsche lijnwaden zouden zijn geheven geworden; en ten andere, door de groote te voorziene daling van den marktprijs der koffij, welk

produkt, tot dusver, bij de overmatige winsten op de gemelde lijnwaden alhier behaald, als een middel gebezigd was geworden, om remisen naar Europa te doen, vooruitzigten, die ten volle, door de uitkomst zijn bevestigd geworden.

Ik heb evenwel niet gearzeld, om met de Regering een maatregel te amplexeren, welke, hoezeer onmiddellijk strijdig met het bijzonder en eenzijdig geldelijk belang dezer bezittingen, nogtans, naar mijne beste overtuiging, eene zoo regtstreeksche strekking had, om aan 's Konings onvermoeide en vaderlijke bezorgdheid en pogingen, tot opbeuring, bevordering en uitbreiding der Nederlandsche vlijt en nijverheid, krachtdadig tegemoet te komen, door aan den handel en het fabriekwezen in het moederland, in zulk eenen grooten indruk verwekkenden maatregel als den onderwerpelijken, eenen waarborg te doen zien, en een ondubbelzinnig bewijs te geven, van de bescherming en medewerking, waarop dezelve in deze bezittingen met zekerheid konden rekenen.

Ik heb eindelijk geoordeeld, dat die maatregel, behalve dat elk uitstel daarvan ten nadeele van de Nederlandsche belangen moest werken, het best en doelmatigst hier en op de plaats zelve, kon worden genomen, zoo als ik ook de geheele verantwoordelijkheid daarvan op mij heb geladen, om aan Zijner Majesteits Gouvernement in Europa, het onaangename, in soortgelijke mesures altijd gelegen, en den schijn van illiberaliteit, welke daaraan steeds, hoewel dikwerf ten onregte, kleeft, zoo veel van mij afding, te besparen: zonder evenwel eenige bezorgdheid te voeden, dat hierdoor de minste reden tot billijke en gegronde klagten zoude kunnen worden gegeven aan vreemdelingen, en bijzonder aan eene bevriende, doch naijverige natie, welke, om geene meerdere voorbeelden aan te halen, de Javasche koffij, zoo lang van hare Europese markten geweerd, en de Javasche arak in hare Indische bezittingen met een inkomend regt van 60 percent op de waarde belast heeft.

Ik ontveins daarom dan ook geenszins aan Uwe Excellentie, dat ik, na dit alles, niets minder dacht te kunnen verwachten, dan, aan den eenen kant, bij de Nederlandsche handelaren en fabrikanten, zoo weinig of geene medewerking te zullen onder vinden, en, aan den anderen kant, bij Uwer Excellentie's ministerie eene censuur te ontmoeten, daar ik niets dan de hoogste goedkeuring en de bereidwilligste ondersteuning meende te kunnen vinden, en ik maak geene zwarigheid Uwer Excellentie te verklaren, dat ik aan deze tweeledige teleurstelling alleen, met volle overtuiging durf wijten, dat de onderwerpelijke, naar alle menschelijke berekening onmisbare maatregel, in het belang van het moederland, zijn doel tot dus ver gemist heeft, ten prejudicie

dezer bezittingen, welker bijzondere belangen daarvoor zijn ter zijde gesteld geworden.

Ondertusschen heb ik niet opgehouden het debiet der Nederlandsche fabrikaten, in alle gedeelten van het Indisch Gouvernement, en vooral in de binnenlanden van Java, met den gelukkigsten uitslag te bevorderen en uit te breiden, waardoor bij mij de overtuiging vermeerderd is, van derzelve geweldheid bij de inlandsche bevolking, en ik voor mij zelve de zekerheid heb erlangd, dat indien de aanvoer der Nederlandsche lijnwaden in deze bezittingen grooter ware geweest, of slechts eenigermate aan mijne billijke verwachting had mogen beantwoorden, dezelve spoedig, zonder zelfs zulke hooge beschermende regten, als thans, te behoeven, de Engelsche fabrikaten zouden hebben verdrongen, en daardoor alleen een krachtdadig tegenmiddel zijn geworden, van sluikerijen, die zeer zeker door hooge regten worden aange-moedigd, doch in een land van die gesteldheid als Java, voor den sluikhandelaar met zoo vele gevaren, kosten en verliezen gepaard gaan, dat de ongeoorloofde voordeelen, daardoor te behalen, als gering en hoogst wisselvallig moeten worden beschouwd.

Hoe ten slotte de verordening van 1824 eerst in 1837 werd gewijzigd op aandrang van de Engelsche regeering verdient, naar het mij voorkomt, nog wel eens beschreven te worden, doch dit gaat buiten eene verhandeling, die zegt bewerkt te zijn „naar onuitgegeven stukken”.

's-Gravenhage, October 1907.

VERBETERING.

Op bl. 423 laatste regel staat 1825, moet zijn 1824.